

Odboj města Hranic 1620–1627 a jeho potrestání.

Bouře války, vznícená českým povstáním, strhla celou severovýchodní Moravu do válečného víru. Již stavovský odboj došel značné podpory u zdejší šlechty a pozdější akce emigrantů, podnikané po ztroskotaném povstání, našly vždy v celém kraji živý ohlas.

Hraniční měšťané se zúčastnili hned od počátku podle svých sil boje o restituci starého království, a proto také tresty, jež je za to stihly, byly kruté. Není ani divu, že tyto rušné události, vrcholící v akci mansfeldské a hranické exekuci, našly i svého romanopisce, který se pokusil o beletristické vyličení nejdramatičtějšího úseku městských dějin.¹⁾

Místní historiografové Scholz, Bartovský a j., pokud se touto periodou zabývali, se spokojili líčením věcí všeobecně známých a neříkají vlastně více, než obrozenská díla Gallašova.²⁾ Chci se proto pokusiti v této práci vykresliti jasnější obraz událostí, jak se města dotkly, a všimnouti si zejména význačnějších postav odboje z řad místní drobné šlechty a měšťanstva, jež účast na rebeliích zaplatily smrtí, vězením a konfiskacemi.

I.

Válečná bouře zasáhla město na samém počátku povstání. Hned když se Morava přidala k Čechům, táhlo údolím Bečvy přes Hranice a Lipník k Olomouci slezské vojsko, vyslané evangelickými stavy na pomoc Moravanům a poč. nového roku 1620 zle řádili v celém okolí Poláci, táhnoucí k Vídni na pomoc Ferdinandovi. Pálili, plundrovali a nešetřili ničeho.³⁾

¹⁾ Dvoudílný román Čenka Kramoliše »Za bouře a blesků« (vyd. Promberger, Olomouc 1931), líčí odboj města od Bílé hory až po jeho ukrutné potrestání za rebelii mansfeldskou. Autor se snažil přiblížiti se co nejvíce historické pravdě, podařilo se mu to však jen zčásti, neboť se nemohl opřít o žádnou hist. práci, která by poskytovala spolehlivý a jasný obraz všech těchto událostí. Osoby v románě vystupující mají historická jména a tím dostávají se častokrát do konfliktu s pravdou.

²⁾ V. Bartovský: Hranický okres Vlastivědy mor., 1909, týž: Hranice, lázně Teplice, I. vyd. 1906 a II. vyd. 1924 přetiskuje skoro doslovně Scholzovo líčení hranické exekuce r. 1627 (Libor Scholz: Památky města Hranic, Hranice 1864), jež však opět je jen výtahem z J. H. A. Gallašova rkp. »Hranických památek z pikartské rebelie« z r. 1808 (Památky města Hranic, ep. III./1. díl, rkp. v arch. kláštera v Rajhradě). Stručné vyličení účasti města na stavovském odboji a rebelii mansfeldské je ve všech jmenovaných dílech tak zmatené, že je nebudeme níže citovati.

³⁾ Jak Poláci řádili na př. na sousedním panství spálovském srov. Fr. Hrubý: Moravské korespondence a akta z let 1620–1636, I. díl, str. 123 a d., týž: Ladislav Velen z Žerotína, 68.

Hranický pán Václav Mol z Modřelic s počátku váhal, má-li jíti také do boje, ale brzy byl stržen obecným proudem jako mnoho jiných šlechticů a vzal na sebe i direktorství.

Pocházel z chudé rytířské rodiny slezského původu, usedlé koncem 16. století v sousedním Lipníku. Držela jen malý svobodný dvorec na lipenském předměstí a nějaké selské grunty na Helfenštejnsku.⁴⁾ Václav Mol vstoupil jako jiní drobní šlechtici do panských služeb a zbohatnuv dědictvím i ženitbou, nabyt Kvasic a Napajedel, které však r. 1611 prodal.⁵⁾ Hned rok poté 1612 získal koupí panství hranického a drahotušského od pana Karla Pergara z Pergu a jeho manželky Kateřiny Onšičky z Bělkovic za 175.000 zl. mor. Brzy potom byl císařem povýšen do panského stavu a polepšen mu erb, který dosud vidíme na portále hranického zámku. Mezi pány byl moravskými stavy přijat na obecném sněmu r. 1618 a tím se dostal mezi přední šlechtice v zemi.⁶⁾

Svůj zámek v Hranicích si upravil jako důstojné sídlo bohatého šlechtice a pána rozsáhlého statku. Obklopil se hojným počtem služebnictva a skutečnou nádherou. Život na zámku byl velmi rušný, jak dosvědčují některé prameny. Byl vyhledáván zejména okolní šlechtou.⁷⁾

Hranické panství spolu s drahotušským čítalo v té době 1097 poddaných a bylo jedním z největších statků v olomouckém kraji. Kromě města Hranic a Drahotuš náležely k němu vesnice Olšovec, Partutovice, Jindřichov, Střítež, Nýdek, Bělotín, Lučice, Blahutovice, Heřmanice, Dub, Polouves, Kozí Loučky, Polom a z drahotušského panství vsi Slavič, Jezernice, Podhoří, Uhřinov, Středolesí, Radíkov, Milenov, Klokočí, Hrabůvka, Lhota Michalcova (Lhotka), Velká, Hluzov, Černotín, Ústí, Opatovice a Zbrašov.

Už v době, kdy Mol obě panství koupil, byly Hranice důležitým střediskem evangelické církve moravské, která se opírala o augšpurskou konfesi. Za povstání pak bylo město sídlem viceinspektora evangelické konsistoře olomouckého kraje a luterští kněží konali zde časté schůze⁸⁾ a sjezdy i v záležitostech necírkevních, jak o tom máme četné doklady ve starých městských rejstrech smluvcích. Většina měšťanů a četná drobná šlechta, usazená na domech a dvorech v Hranicích, byla luterány jako jejich vrchnost, pan Mol sám.

⁴⁾ J. Baďura: Lipenský okres Vlastivědy mor., 129.

⁵⁾ Půhony Olom. 38 f. 292.

⁶⁾ A. Sedláček: Heraldika II., 535, omylem však r. 1604 a predikát z Modřetic. J. Pilnáček: Staromoravští rodové, 238. Kameníček: Zemské sněmy a sjezdy moravské, III. 38., Půh. Ol. 38 f. 56.

⁷⁾ V Molových službách zůstávalo i mnoho drobných šlechticů, na př. Jan Frokštejn z Načeslavic, Jindřich Patulínský z Patulína, Jan Těmnický z Těmnic a j. Kromě panských úředníků, purkrabího, písařů a zámeckého služebnictva měl tu pan Mol svého sekretáře, maštaliře (Kašpar Kačiner z Poryntu), několik lokajů, trubače a p.

⁸⁾ Dne 4. června 1620 volili tu inspektora evang. kněží olom. kraje. Stal se jím bývalý hranický farář kněz Daniel Mendryka, a za viceinspektora zvolen hranický farář kněz Jan Hofman Karnovský. (Srov. Fr. Hrubý: Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou, ČCH. 1935, 6).

Bratří bylo početně málo a katolíků mezi měšťany vlastně nebylo.⁹⁾ Rovněž celé okolí, všechna panství od Lipníka přes Potštát, Spálov, Odry, Hustopeče po Meziříčí a Bystřici pod Hostýnem měla v té době evangelické vrchnosti a evangelickou duchovní správu. V této záplavě jen drobná léna olomouckého biskupství tvořila nepatrné katolické ostrůvky, z nichž největším byla Kelč. Ale také sem, stejně jako jinde už za utrakvismu silně pronikala augšpurská konfese.

Je pochopitelné, že za takových poměrů našly povstání, hlavně však pozdější akce, podnikané pro návrat starých poměrů, značný ohlas mezi šlechtou, měšťany i sedláky v celém kraji. Všichni cháпали, že běží o rozhodný zápas mezi reformací a protireformací. Hraniční měšťané, zbohatlí řemesly, zejména soukenictvím, nemohli si na pana Mole nikterak naříkati. Celá druhá polovice 16. věku znamenala vlastně zlatou dobu města. Měšťané se domohli skutečného blahobytu, v němž našli poměr i k uměleckým a kulturním otázkám. Ani sedlákům hranického a drahotušského panství se za pana Mole nevedlo zle. Byl uznalejším někdejšího pana Zdeňka Žampacha, na něhož všichni neradi vzpomínali.

Klidný život města přerвала teprve válka, vznícená povstáním. Pan Mol se bouřlivých událostí zúčastnil hned r. 1619. Byl zvolen spolu se svým sousedem, horlivým luteránem, Jiřikem Bruntálským z Vrbna na Helfenštejně mezi dvanáct direktorů z panského stavu. Měl tak v rukou nejen velkou moc, ale i značnou odpovědnost, neboť direktori vykonávali skutečnou vládu. Direktorství vyžadovalo častého pobytu pánova v Brně, proto se Mol na svých panstvích zdržoval málo.¹⁰⁾

Povstání strhlo i četné jiné šlechtice, usazené ve městě, že se přidali k odboji. Mol sám vypravil svou čeleď a některé poddané proti nepříteli.¹¹⁾ Z drobné šlechty hranické, která byla s panem Molem většinou v přátelských stycích od jeho let úřednických a nyní po jeho příkladu se účastnila boje, je nejzajímavější postavou rytíř Alexandr Holub z Nadějova, známý později z akcí emigrantských; z ostatních jmenujeme Viktorina, Ctibora a ostatní bratry Žernovské, Ctibora Chorynského z Ledské, pana Adama Šťastného Žampacha z Potenštejna a jeho bratra Karla Zdeňka, Jetřicha Šmerhovského z Lidkovic, Jana Ruseckého z Ejváně, Davida Tamfalda z Tamfaldu, Karla Dobšice z Plavu, Joachima Rašice z Vydova a Jindřicha Láryše z Načeslavic, kteří vesměs byli při městě osedlí na domech nebo předměstských dvorech. Také četná

⁹⁾ Srov. Boh. Indra: Luterské fary na Hranicku před Bílou horou, Záhorská kronika XXII. 9—14.

¹⁰⁾ Pro stálou nepřítomnost pánovu nemohly být provedeny ani zápisy několika kupů drobné šlechty do městských knih, jež potřebovaly souhlasu pánova. Čekalo se s nimi »až se pan Mol z Brna navrátí« a pro neklidnou dobu už pak k zápisům vůbec nedošlo.

¹¹⁾ Mol měl povinnost stavět z panství 7 zbrojných koní. (Srov. ČMM 1922, 143).

okolní šlechta, jež tíhla k Hranicím, jako Jan Šťastný Podstatský z Prusinovic na Potštátě, Jiří Trach z Březího na mlýně v Jezernici, Bernard Žernovský na Skaličce, Jan Šmerhovský z Lidkovic na Rouském, Václav Rusecký z Ejváně na dvoře v Podhoří a j. se přidali k odboji, podporovali stavy penězi a p.

Někteří z nich se povstání zúčastnili činně ve stavovském vojsku, či vyjeli ze země a připojili se k nepříteli, jiní přijali funkce v různých komisích, jež nařizovala stavovská vláda. Mnozí z nich byli později souzeni jen proto, že byli »zlomlumníky a žváci« proti papeži, císaři a víře katolické nebo se z rebelie »těšili«. Viktorin starší Žernovský, který držel velký panský dům na náměstí, byl mezi direktory z rytířského stavu, zemřel však ještě za povstání, Ctibor Žernovský, rovněž v městě usazený, byl komisařem pro rozprodávání zabraných statků duchovních a pan Adam Šťastný Žampach z Potenštejna byl opět členem komise, jež brala tyto statky do sekvestru.

Po tragedii bělohorské se uchýlil pan Mol i jiné kompromitované osoby na své statky, když císařská strana v moravské šlechtě prosadila jednání s Ferdinandem. Molův pobyt na hranickém zámku můžeme doložit už poč. prosince a také pan Adam Šťastný Žampach, seděním na Německé Jesenici a Vražném, zdržuje se od té doby trvale ve městě.¹²⁾ Cítili se tu asi více v bezpečí mezi svými. Napomáhala tomu i výhodná poloha Hranic, jež byly přece jen poněkud za větrem. I ostatní kompromitovaní šlechtici se vraceli a nerozhodně vyčkávali dalších událostí nebo malomyslně čekali na císařský pardon.

Počátkem nového roku svítala pak opět naděje, když nové povstání, roznícené vzbouřivšími se Valachy, den ze dne více se šířilo.¹³⁾ Za takových poměrů byl do Hranic v únoru svolán sjezd evangelických kněží, aby jednal o ochraně augšpurské konfese. Na tento několikadenní sjezd kněžský, svolaný do Hranic jako sídla viceinspektora evangelických kněží olomouckého kraje, sjelo se mnoho luteránských kněží.¹⁴⁾ Nevadilo, že ve městě a po celém okolí byly rozloženy oddíly bývalého stavovského jízdního pluku Štubenfulova, které po obdržení pardonu měly zde vykázané kvartýry a čekaly na zaplacení a rozpuštění.¹⁵⁾ Ze sjezdu odeslány jménem 150 kněží supliky vitemberské universitě a saskému kurfiřtu do Drážďan s prosbou o pomoc a přímluvu, aby všichni mohli zůstat

¹²⁾ Reg. smluvčí V 17, 18ab, 20b. (měst. arch. Hranice).

¹³⁾ Hrubý I. c. I. 77.

¹⁴⁾ Obšírně srov. Fr. Hrubý: Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou, ČCH. 1934, 265 a d., 1935, 240 a d.

¹⁵⁾ Srov. Hrubý: Velen I. c. 111. Vojsko vycházelo s domácím obyvatelstvem zadobře, jak ukazují poznámky v purkrechtních rejstrech. Jiřík Jindrů dal »za víno na lid Štemfelova od něho brané 20 zl.«, stejně tak brala víno »na lid vojenský Štumfelovský« bohatá měšťanka Anna Vaňkova a j. (III. knihy městské, 30a. Měst. arch. Hranice.)

při starém luterství. To vše se dalo nejen s vědomím, ale na přímý popud hranické vrchnosti pana Mole a lipenské vrchnosti pana Jiříka z Vrbna, horlivých luteránů, kteří k suplikám připojili vlastní přímluvný list. Tento list spečetili kromě pana Mole a pana Brun-
tálského z pánů ještě Adam Šťastný Žampach, z rytířů Jan Šťastný Podstatský z Prusinovic na Potštátě, Alexandr Holub z Nadějova, Vilém Žernovský z Žernoví a Jan Šmerhovský z Lidkovic, tedy vesměs páni nám již dobře známí. Také města Hranice, Drahotuše a Lipník přivěsila své pečeti k tomuto listu. Vše to ukazuje dostatečně, jak hluboce byla ve všech zakotvena luterská víra, jíž se ani šlechta ani měšťané nechtěli vzdáti.¹⁶⁾

Vzpouza Valachů byla sice potlačena, ale naděje všech byly živeny již novými zprávami o velkém vojsku markraběte krnovského Jana Jiřího, jež do dubna přibylo do Nisy, o plánech knížete, rozhodnuvšího se pro další boj proti císaři. Četní účastníci povstání, kteří ztratili všechnu víru v záchranu doma, poněvadž nebyli pojeti do císařského pardonu, utíkali sem s nejcennějším svým majetkem, aby se pod markrabím pokusili o nový, šťastnější boj proti Ferdinandovi.¹⁷⁾

Město Hranice bylo zatím dávno vzato v císařské poslušnosti, vloženy sem i menší oddíly císařských Španělů a Neapolitánů, pan Mol však stále doufal v pardon císařský.

Než všechny tyto naděje měly být brzo navždy pohřbeny. Už koncem května a začátkem června 1621 došlo i na Moravě k zatýkání hlavních účastníků povstání. Posledního dne měsíce května vtrhl do Hranic plukovník Spinelli s oddílem Španělů, zatkl pana Mole na jeho zámku, Adama Šťastného Žampacha, Alexandra Holuba a jiné účastníky rebelie a dal je podle rozkazu dopravit do vězení v Olomouci. Jen Ctiboru Žernovskému a Chorynskému podařilo se včas opustiti město. Žernovský prchal tam, kam utíkali všichni utečenci, do Nisy k markraběti. Brzy ho tam následoval i Alexandr Holub, jemuž se podařilo vymaniti se nějak z olomouckého vězení.¹⁸⁾

Hned poté ujali císařští komisaři podle rozkazu císařského gubernátora moravského kardinála Dietrichštejna obě panství k ruce císařské a sepsali veškerou pozůstalost zatčených rebelů, která propadla fisku. Z věcí Molových, které ukazují skutečné bohatství renesančního šlechtice, byly vyňaty jen věci, jež náležely nevěstě Molově, paní Anně Cedlarce z Hofu na Zlíně, jejíž svatbu s panem Molem povstání překazilo. Inventář konfiskovaných věcí Molových je cenným dokladem kulturním a podává nám dobrou představu

¹⁶⁾ Listy otiskuje Hrubý I. c. ČCH. 1935, 262—266.

¹⁷⁾ Hrubý: Velen 108.

¹⁸⁾ Hrubý I. 255. O Žampachovi praví paměť při jeho domě: »Pan Adam Žampach letha 1621 vzat do Olomouce a tam zemřel«. (Sign. 57, s. 68. Far. arch. Hranice.) O Holubovi níže.

o panském sídle té doby, pokud se týče jeho vnitřního zařízení. Molovi vzato vše, dvory, mlýny i dlužní zápisy, jichž měl za 70.000 zl.¹⁹⁾

Také Ctiboru Žernovskému z Žernoví na Přílepech inventována všechna pozůstalost a ujata k ruce císařské. V Hranicích inventovány jeho věci v domě panny Aničky Semoradské ze Semoraze na náměstí, která snad byla nevěstou pana Ctibora. Dům, darovaný jí od pana Viktorina Žernovského, direktora stavovského, byl jí aspoň připsán r. 1619 na přímlovu pana Ctibora Žernovského s dovolením jeho bratrů, pana Albrechta a Vilíma do purkrechtních knih městských.²⁰⁾ Pan Ctibor měl v domě za povstání uloženy všechny své svršky a velikou část svého majetku. Jak známo, kompromitoval se Ctibor v povstání jako komisař pro rozprodej církevních statků, jako jeden z původců zlé mince a jeden ze soudců kněze Jana Sarkandra.²¹⁾ Také koupil mnoho z konfiskovaných a rozprodávaných věcí Albrechta z Valdštejna a získal statek olomoucké kapitoly Velkou Bystřici. Proto byl považován za značně kompromitovaného. Komisaři zabrali některé jeho věci i na hranickém zámku a na Helfenštejně, jež tam měl uloženy, a zabrali také jeho dům v Olomouci v Pekařské ulici s celým zařízením. Žernovský stačil na útěku vzít s sebou sotva některé klenoty a dlužní zápisy.²²⁾

Komisaři inventovali rovněž všechn majetek uvězněného pana Adama Šťastného Žampacha a Ctibora Chorynského z Ledské i jiných rebelů v jejich domech v Hranicích. Jsou to obsáhlé seznamy šatstva, prádla, zbraní, nábytku a nádobí, zlatých, stříbrných a perlových skvostů, jež si fiskus zajišťoval.²³⁾

Cennější věci z majetku zatčených hlavních rebelů, zejména klenoty a dlužní zápisy odvezli komisaři do Olomouce, zbytek byl zatím ponechán na místě v domech. Nebylo jistoty ani před vlastním císařským vojskem, jež bylo v městě položeno. Už při červnovém zatýkání v městě si počínali španělští vojáci surově a bezohledně a později kradli a vydírali nelidsky od měšťanů peníze, jako v jiných městech, v nichž byli položeni, že sám kardinál i císař byli nanejvýš rozhořčeni jejich počínáním.²⁴⁾

Hrozilo však i jiné nebezpečí. Zprávy, jež docházely o blízké

¹⁹⁾ Hrubý I. 249. Bohatý inventář zámku otiskl týž: Selské a panské inventáře v době předbělohorské, ČCH. 1927, 303 a d.

²⁰⁾ Grunt. kn. 4302, f. 249. (Zem. arch. Brno.)

²¹⁾ D'Elvert: Schriften XVI. 138—140, 194.

²²⁾ Inventář konfiskovaných jeho věcí v Hranicích otiskl Hrubý I. 103—105, 248.

²³⁾ Soupis pozůstalosti Žampachovy provedli komisaři 7. července, Chorynského 12. srpna 1621. Oba inventáře otištěny u Hrubého I. 112 a d., 142 a d.

²⁴⁾ Jak surově si Španělé počínali na př. na sousedním panství lipenském a v městě samém srov. soudobý akt u Hrubého I. 126—133. Mnozí měšťané hraničtí raději opouštěli své domy a zříkali se jich, neboť lid španělský, který u nich položen byl, neměli už čím vychovávat. Opuštěné domy pak vojsko bezohledně ničilo a bořilo.

akci knížete krnovského a o válečných přípravách Valachů, sílily obyvatelstvo k utajovanému odporu. Surové počínání španělského vojska, nesnesitelné kontribuce a dodávky pro císařské vojsko jitřily tím více obyvatelstvo. Komisaři brzo vycítili tuto všeobecnou náladu a snažili se zachránit pro fiskus, co se dalo, ale stačili sotva několik vozů dát odvézt.²⁵⁾

Na severovýchodní Moravě došlo už koncem července k prvním srážkám markraběcího lidu se španělským vojskem, jehož slabé posádky na Moravě jediné chránily císařské zájmy. Krnovští podnikali spolu s Valachy, kteří se k nim hned přidali, štráfy hluboko do země a pronikají až do našich končin. 28. července připravili španělskému vojsku císařskému u Nového Jičina krutou porážku a vypálili město. Všude, kudy markraběcí vojsko táhlo, bylo obyvatelstvem vítáno a podporováno. Sám markrabě rozesílal jménem krále Fridricha jako jeho zástupce patenty po zemi, vybízeje všechny k věrnosti králi, a sliboval brzké osvobození.²⁶⁾

Císařská šlechta prchala ve zmatku do Olomouce a do Brna, neboť Morava byla takřka bez vojska. Hlavní voje stály na Slovensku v boji s Betlenem Gaborem, s nímž se brzy spojil i hlavní proud vojska markraběcího. Císař rychle stahoval na Moravu vojsko z Němec, aby ji zachránil před vpádem Gaborovým.

Zatím Valaši a Uhři, kteří zůstali v zemi, přepadávali četná města východní Moravy, rabovali v Kelči, Hranicích i na Helfštýně a všude na biskupských statcích. Když pak hlavní sbory markraběcí, spojené s emigranty a Gaborem, vtrhly znovu do země, celá východní Morava se připojila znovu k povstání.

Císařské posádky sotva se stačily zachraňovati útekem. Drobná šlechta venkovská se postavila znovu po bok emigrace, jež bojovala v markraběcím vojsku. To obsazovalo panství za panství a dobylo řady měst až k Olomouci. Město Hranice obsadil oddíl emigrantů a Valachů, vedený známým Janem Adamem z Víckova, dne 22. září 1621, při čemž byla pobita kompanie císařských vojáků, ležící ve městě.²⁷⁾ Hraničtí měli později co dělat, aby přesvědčili kardinála, proč vydali město nepříteli, že nemohli jinak jednat, nechtěli-li býti úplně zničeni. Byli obviňováni, že sami Valachy a emigranty povolali,²⁸⁾ proto se nesnažili ani nikterak krýti provinilé měšťany, kteří byli ve spojení s nepřítelem a přičinili se o vzdání města. Pochopíme to tím dříve, všimneme-li si emigrace, jež bojovala ve vojsku markraběcím, jíž také město Lipník otevřelo brány. Právě ze zpráv lipenského primátora²⁹⁾ víme, že ve vojsku emigrantském

²⁵⁾ Hrubý I. 248—250.

²⁶⁾ Hrubý I. 254, týž: Velen, 115.

²⁷⁾ Hrubý: Velen, 123.

²⁸⁾ Také komise, která r. 1627 vyšetřovala účast města na rebelii mansfeldské, obviňovala Hranické, že už před lety otevřeli brány nepříteli.

²⁹⁾ Obšírnou zprávu Zikmundkovu o tom, jak se město přidalo k nepříteli, otiskl Hrubý I. 254—258. Podle ní vzdal se Helfštýn 16. října a Lipník otevřel brány emigraci

byli četní šlechtici v kraji dobře známí, hranický Alexandr Holub z Nadějova, Ctibor Žernovský, pan Kozlík, Beneš Pražma, Bítovský, byl tu i bělotínský rychtář, známý později ze zoufalé obrany Hranic proti císařským, a řada jiných, kteří pochopitelně jako prostředníci hráli značnou úlohu. Strhli i mnohého místního šlechtice, že se přidal ke Krnovským.

Slibně začatá válka končila však brzo úplným nezdarem, bez jakéhokoliv prospěchu pro emigraci a národ. Zklamáný Gabor, který očekával značnou vojenskou pomoc Fridrichovu, začal sám, bez ohledu na emigraci, jednání o příměří s císařem. V této kruté situaci nezbyl emigrantům než útek do Uher, když do jednání ani markrabí vůbec nebyl připuštěn. Po míru začátkem r. 1622 ustoupil Gabor z Moravy a s ním i část vojska emigrantského, které se úplně rozpadlo a zachraňovalo, jak se dalo. Místy se Krnovští ještě nějaký čas drželi,³⁰⁾ ale do března opustili i Valašsko, kde s pomocí Valachů se nejdéle udrželi.

Akce emigrantů a Krnovského nedosáhla tak ničeho. Emigraci uzavřela ještě více možnost návratu, zemi zanechávala značně zpuštěnou a svedené obyvatelstvo vydala na milost císařských

Přes tento úplný neúspěch nové akce stále se věřilo, že není všemu konec a počítalo se s novou válkou. Ještě v březnu sděluje úředník helfenstejnského panství Jan Tamfald kardinálu Dietrichštejnovi, že někteří měšťané hraničtí a někteří z hranického panství, i rytířské osoby jsou ve styku s odbojnými Valachy. Kardinál důrazně přikazoval svým úředníkům, aby si všeho dobře všímali a vše mu hlásili.³¹⁾

Obě Molova panství Hranice a Drahotuše dostal Dietrichštejn od císaře darem někdy počátkem března 1622 spolu s panstvím lipenským, jež si po smrti uvězněného Jiříka z Vrbna vlastně vyprosil.³²⁾ Ihned dal důkladně na obou panstvích (drahotušské bylo připojeno k hranickému) vyšetřovati poslední zradu Hranických a Lipenských, zejména kdo byl ve styku s nepřítelem, kolik a z čího návodu obě města půjčila uprchlému vůdci emigrace Ladislavu Velenovi z Žerotína.³³⁾ Správa města, která od povstání nebyla ob-

18. října. Město dostalo od Jana Adama z Víckova tři výzvy ke vzdání. Cís. komisaři Kryštof Karel Podstatský a Jan Hendrych Štolc vyzývali několik dní před kapitulací ještě měšťany, aby se po příkladu Přerovských statečně bránili, že slezské vojsko Donínovo je už u Nového Jičína, bylo však pozdě.

³⁰⁾ Sousední Lipník opouštěli Krnovští v lednu, Val. Meziříčí 20. února.

³¹⁾ List dat. 8. března 1622. Z jiného listu kardinálova z té doby se dovídáme, že vůdcem nějakého houfu valašského, který se opět ukázal na Vsetínsku a Zlínsku, je bělotínský fojt, jehož list nazývá nejhorším buřičem a hlavou rebelů. (Srov. Hrubý I. 192, 256.)

³²⁾ Podle bernových akt z poč. 17. století bylo na těchto panstvích celkem 2098 poddaných. (VMO. 1932, 144.) Válkou utrpěla však tak značně, že kardinál sám nedoufal mít z nich nějaký valný užitek. Nepřítel i císařská vojska prý je tak zničila, že to vlastně jsou jen pouhé hromady kamení. (Srov. Hrubý: Velen, 135.)

³³⁾ Tento vlastní původce moravského odboje a bývalý zemský hejtman zdržoval se v prosinci častokrát v Lipníku a Hranicích. Peníze, jež tehdy Lipenští sbírali na

novena, dána novým spolehlivým osobám v čele s Mikulášem Pichoněm (brzo vystřídán Václavem Banovským) a Lukášem Dobružským, a stará pikartská rada s purkmistry Valentinem Staškem a Janem Kunčickým sesazena.³⁴⁾ Vedení městských záležitostí se tak dostalo naprosto pod dohled a vliv vrchnosti, neboť oba purkmistři, Banovský i Dobružský, byli panskými úředníky Dietrichštejnovými.

Nová rada v nejhlubší pokoře prosila kardinála, svou vrchnost, o odpuštění, že minulého roku bylo město vydáno nepříteli, a o přímluvu u císaře. Zapřísahala se nevinou, vymlouvala se na to, že krátce předtím bylo město úplně odzbrojeno, odnikud nebyla naděje na pomoc a nepřítel, v němž bylo »množství lidu tureckého, uherského, německého a jiného všelikého národu«, hrozil všechn ten lid na ně pustiti, kdyby se brániti chtěli. Uznavše to vše, poddali se nepříteli a přistoupili k němu. Kardinál uvěřil jejich zapřísahání, že nedali příčiny nepříteli, aby k městu přitáhl, ani ho k sobě nezvali a srozumění s ním neměli. Vyslovil naději, že se nyní budou chovati již jako věrní poddaní císařští a udělil měšťanům milost. Krátce předtím skutečně veškerá munice, již bylo město zaopatřeno, i všechny zbraně byly Hranickým pobrány, takže na nějaký odpor měšťanů nemohlo být ani pomyslení. Všechna vina, pokud byla dokázána, svalována na několik »jistých a jim nepovědomých lidí«, kteří byli ve spojení s nepřítelem a s ním též město opustili. Z měšťanů byl nejvíce kompromitován wachmeister města, panský kuchař Lukáš Kremz, který za to vsazen ještě s jinými na půl roku do vězení, aby příště věrnost lépe prokazovali. Také drobná šlechta zdejší byla do akce zapletena.³⁵⁾

Hůř to dopadlo s Lipenskými, kde bylo mnoho měšťanů zatčeno a dlouho vyslýcháno, kdo byl vlastním původcem spojení města s knížetem krnovským, kolik bylo půjčeno Žerotínovi, a horlivě pátráno hlavně po korespondenci města s nepřáteli. Pro tuto novou účast na rebelii a otevření bran nepříteli propadla městu všechna privilegia městská, trest byl však potom zmírněn jen ve ztrátu některých výsad.³⁶⁾

půjčku někdejšímu pánu břeclavskému, odvedeny na poručení Velenovo úřadu Hranického. Bylo to 1000 zl. a pan Velen si je vyzvedl pravděpodobně již dříve od Hranických. (Srov. Hrubý I. 257.)

³⁴⁾ O obou těchto purkmistrech máme bezpečné zprávy, že byli velkými příznivci Bratří. Kunčický je otec známého kněze Bratra Jana Efrona Hranického. Správu města vedli od jara 1620 do února 1622. V čele nové městské rady stál pak krátkou dobu Mikuláš Pichon a Lukáš Dobružský, a po Pichonově smrti dosazen v létě Banovský. Rychtářem ustanoven Mikuláš Kavka, který pak přestoupil jako jeden z prvních měšťanů už 24. září ke katolictví

³⁵⁾ Opis supliky Hranických, dat. 27. března 1622, v Gallašových Památkách města Hranic, ep. III. díl I., str. 22—31. Odpověď kardinálova u Hrubého I. 286, dat. 6. března 1622 (?). Účast drobné šlechty na nové rebelii dal kardinál vyšetřovati svým hranickým úředníkem a v té příčině posílá do Hranic list ještě 13. srpna 1622. (Hrubý: Velen, 123.)

³⁶⁾ List kard. Dietrichštejna Lipenským, dat. 25. května 1622. Vyšetřování měšťanů však nebylo skončeno ani ještě za měsíc. (Srov. Hrubý I. 251—252.)

Značnou vinu na rebelii dával kardinál nekatolickým kněžím, kteří prý stále popouzeli k odboji proticísařskému. Začal proto na obou panstvích ihned s katolickou reformací. Už v červenci posílá do Hranic jesuitu P. Jana Drachovia s několika tovaryši a zabezpečuje jim veškerou ochranu. Všem predikantům evangelickým a bratrským na panství hranickém a lipenském dána okamžitě výpověď od kostelů, far i škol, aby mohly být odevzdány katolickým misionářům.³⁷⁾ Do měst dovoleno přijímati jen katolíky a měšťané přeháněni na katolickou víru i vězením. Koncem září sděluje kardinálovi jesuita P. Skutellan, který v Hranicích působil, že je ve městě už deset katolíků, měšťané chodí pilně do kostela a rozradostněný kardinál slibuje městu hned různé výhody hmotné.³⁸⁾ Zdá se však, že měšťané tuto horlivost jen předstírali pro privilegia, neboť i přes velké nebezpečí stále někteří korespondovali a sdělovali zprávy emigrantům v Uhrách. Tato neupřímnost kardinála značně hnětla, přesto však neustával vyhledávati prostředky, jimiž by měšťany po dobrém získal.

Koncem roku odešli poslední evangeličtí církevní správcové z Hranic, Drahotuš, Lipníka, Soběchleb, Jezernic, Bělotína a Paršovic, odešli též kněží Bratří s pomocníky, neboť kardinál nikomu neprodloužil výpovědní termín, ačkoliv mnozí se vymlouvali na stáří, nemoc a nejistou dobu. Rekatolisace na obou panstvích postupovala přesto jen velmi zvolna.³⁹⁾

Císařským se zatím podařilo udusit na nějakou dobu všechno nebezpečí války, jež hrozilo ze stále nepokojného Valašska. Vůdcové Valachů byli zradou pochyťáni a většina jich pověšena. Do důležitějších míst položeny císařské posádky (v Hranicích leželo slezské vojsko Donínovo)⁴⁰⁾ a Morava měla tak pokoj od nepřítele skoro rok.

*

Pro novou válku, vzniklou v létě 1621, nemohli býti souzeni ani účastníci povstání, zatčení na Moravě už počátkem června téhož

³⁷⁾ Již 7. července 1622 nařídil Hranickým a Lipenským, aby ihned odvedli všechna bratrská privilegia v originále, a poroučí vrchnímu hejtmanu obou panství, aby jesuitům, které posílá, poskytl veškerou pomoc a podporu. 18. července naléhá novým listem, aby predikanti na Hranicku-Lipensku byli co nejrychleji odstraněni a mohla být zavedena katolická bohoslužba. 21. července posílá hejtmanu Portov. dekret, jímž vypovídá predikanty do sv. Václava od far, a zakazuje jim jakékoliv vykonávání bohoslužeb. Kostely, fary a školy mají býti ihned odevzdány jesuitům. (Srov. Hrubý I. 259, 269, 272.)

³⁸⁾ Fr. Snopek: Akta kard. Dietrichštejna, ČMM. 1915, 111. Hrubý I. 285—286.

³⁹⁾ Srov. Hrubý I. 272—273. Jak pomalým tempem rekatolisace pokračovala, dokazují další listy kardinálovy. 10. února 1623 napomíná znovu Lipenské k obratu, dovědév se, že mnozí »v své bezbožnosti, vzpouře a sektářství neústupně trvají, správcem svým duchovním a jeho zdravým a spasitelným učením zhrdají«. (Tamt. 311.) Hledáme-li později, zejména za akce mansfeldské příčiny nové rebelie, již se celý kraj tak horlivě zúčastnil, vidíme, že to byla právě předčasná horlivost rekatolisace, kterou dal kardinál na obou panstvích prováděti několik let před obecnou akcí státní, jež tak rozjitřila nenávist obyvatelstva, že pak snadno podlehlo agitaci.

⁴⁰⁾ Sign. 57, s. 110 a d. (měst. arch. Hranice, cit. dále MAH).

roku. Císařská soudní komise v čele s plnomocným gubernátorem moravským kardinálem Dietrichštejnem zahájila vyšetřovací práce teprve v červenci 1622. Nejprve byl vynesena rozsudek nad zemřelými rebely, jichž bylo dvanáct. Jejich památka byla prokleta a statky konfiskovány. Byl mezi nimi i lipenský pán Jiří z Vrbna a hranický Viktorin Žernovský, stavovský direktor, který byl mrtev již koncem listopadu.⁴¹⁾ Zanechal prý na 50.000 zl. majetku, jež pak vymáhány na jeho příbuzných, neboť propadl vším.⁴²⁾

Poté byli citováni uprchlí rebelové, aby se do čtyř neděl dostavili k soudu do Brna a odpovídali se ze svých činů. Byli mezi nimi bývalý hejtman zemský Ladislav Velen z Žerotína, vůdce Valachů Jan Adam z Víckova, pan Václav Bítovský na Bystřici pod Hostýnem, Jan Skrbenský na Fulneku, Beneš Pražma a jiní. Nedořadil se ovšem nikdo, proto byli při novém přelíčení prohlášeni za propadlé ctí, hrdlem i statky.⁴³⁾

Teprve potom bylo přikročeno k souzení uvězněných rebelů. Rozsudek nad nimi byl vynesena v listopadu 1622. Všichni jako hlavní původcové povstání měli být podobně jako v Čechách potrestáni smrtí, než císař jim změnil trest v delší nebo kratší žalář.

Také Václav Mol a Adam Žampach, oba uvěznění v Olomouci, byli počítáni k původcům odboje. Oba odsouzeni k doživotnímu žaláři a zabaven jim veškerý majetek.⁴⁴⁾ Toho roku zemřela i paní Anna Cedlarka z Hofu na Zlíně, Otrokovcích a Paskově, nevěsta Molova. Mol sám přestoupil po delším uvěznění v roce 1624 na katolictví, statek mu však nebyl vrácen. Císařského pardonu se nedočkal, neboť již příštího roku zemřel ve vězení jako rebel.⁴⁵⁾

Adam Šťastný Žampach, který se psal podle blízké Něm. Jesenice (Něm. Jeseníku) a Vražného, držel v Hranicích velký panský dům Žampachovský proti zámku a předměstský dvůr.⁴⁶⁾ Propadl také vším a zemřel ve vězení v Olomouci již poč. r. 1623. Zanechal po sobě dva nedospělé syny. Jeho bratr Karel Zdeněk, katolík, který byl poručníkem obou sirotek, se pokusil zachránit zabranou pozůstalost dětem. Dal si po jeho smrti potvrdit pěti drobnými šlechtici místními Davidem Tamfaldem z Tamfaldy, Jindřichem Láryšem z Načeslavic, Vilímem Žernovským z Žernovic, Jetřichem Šmerhovským z Lidkovic a Janem Ruseckým z Ejvane, usazenými v Hranicích, kteří všichni nebožtíka pana Adama dobře znali, že neměl vlastního majetku, když se ženil, a že

⁴¹⁾ Grunt. kn. 4302 f. 249 (zem. arch. mor. Brno, cit. dále ZAM).

⁴²⁾ D'Elvert: Schriften XVI. 134, XXIII. 164.

⁴³⁾ Oba patenty viz Hrubý I. 263—265, 280—282.

⁴⁴⁾ D'Elvert: Schriften, XXIII. 149, 190, XVI. 184, 231, 268.

⁴⁵⁾ Srov. Hrubý I. 282, 414. O Třech králích 1626 je Mol zván již nebožtíkem. (Půh. Ol. 39 f. 425a, 40 f. 165, ZAM.)

⁴⁶⁾ Dvůr připadl mu r. 1613 po neb. Esteře ze Zvole, jeho manželce. Dům někdy paní Bohunky Bruntálské z Vrbna koupil r. 1614 od pana Jana Suchodolského z Velešovic a jeho manželky Elišky Kravařské ze Šlevic. (Gr. kn. 4302, f. 368, ZAM.) Na jeho místě stojí dnešní Spolkový hotel.

byl »chudým pánem«. Všechnen majetek po něm pochází prý ze jmění obou manželék zemřelého, zejména prvé jeho ženy Estery ze Zvole a Goldštejna, a náleží proto dětem.⁴⁷⁾ Fiskus se tedy spokojil aspoň dluhopisy a nějakými svršky, jež byly skonfiskovány. Pan Adam sám byl pochován v Losíně⁴⁸⁾ na panství Jana Jetřicha z Žerotína, u jehož manželky, nebožtíkovy sestry, byli oba sirotci vychováváni.

Velký panský dům Žampachovský, vydrancovaný Neapolitány a Poláky, a spálený několikrát za nastalých válek, zůstal pustý mnoho let. Statek Něm. Jeseník připadl Janu Bernatovi ze Zvole a Goldštejna na Slaveticích.⁴⁹⁾

Všem ostatním, méně provinilým účastníkům povstání, jichž byla většina a byli zařadění do t. zv. druhé třídy, ohlásil Dietrichštejn jménem císařovým generální pardon, s podmínkou, že se sami přihlásí u konfiskační komise do nového roku a složí pokutu, jež jim bude uložena. Kdo by se nepřihlásil včas, měl býti vyloučen z této milosti. Komise ta sešla se pak po novém roce, než vyšetřování její se vleklo a činnost její trvala potom s velkými přestávkami až do konce r. 1624.⁵⁰⁾

*

Nová válka s Betlenem Gaborem, jež vypukla náhle v září 1623, odsunula na čas všechno ostatní. Situace na Moravě byla pro císařské skutečně hrozná. Celá země byla prázdná, jen několik praporečů vojska leželo podél slezských a uherských hranic, ostatní vojsko bylo v Německu. Slabá posádka císařská byla položena i v Hranicích pod leytenambtem Matysem Abrelem, pro stálé nebezpečí s valašských hor. Leželi zde už v srpnu a připravovali město k obraně. Domy a stavení, jež stály na předměstí při zdi městské neb při branách, byly vojáky bořeny, aby se v nich nemohl nepřítel skrýti a škoditi odtud městu,⁵¹⁾ jinak se však o zlepšení obrany města příliš nestarali.

Císař opět rychle povolával německé sbory na Moravu. Armádu Betlenovu však nebylo možno zastavit. Vnikla do země a tlačila císařské k Hodonínu.⁵²⁾ Spád událostí byl tak rychlý, že sotva bylo možno obsadit pomocným slezským vojskem pana z Donína některá města severní a severovýchodní Moravy, mezi nimi Nový Jičín a Meziříčí, aby se nepřidala k nepříteli. Do Hranic vložen praporec

⁴⁷⁾ Sestry zemřelé Estery ze Zvole vedly od r. 1613 s panem Adamem vleklý spor o bohatou její pozůstalost, na kterou si činily lepší právo, neboť nebožka zemřela bezdětná a bez poslední vůle. (Půh. Ol. 38, f. 38 a d., 63 a d., 267 a d.)

⁴⁸⁾ Wolný: Kirchl. Top. I/5, 168.

⁴⁹⁾ Žampach držel Jesenici a Vražné po svém švagru Janu Bohušovi ze Zvole a Goldštejna podle naučení zem. soudu. Statek čítal v době povstání na 70 poddaných. (Půh. Ol. 39, r. 392, 40, f. 54, 153 a d. ČMM 1922, 143.)

⁵⁰⁾ Hrubý I. 288, 295.

⁵¹⁾ Sign. 57, s. 53, 54 a d. (Far. arch. Hranice, cit. dále FAH.) Z ostatního lidu císařského, ložirovaného ve městě jmenují ještě Andrise Ermona feldbabla a caprioly Erharta Raucha, Matyse Copra a j. (Reg. sml. K 7, MAH.)

⁵²⁾ Hrubý, Velen, 149.

pěšího lidu slezského hejtmana Zikmunda Chorovského, který tu pak zůstal až do uzavření příměří.⁵³⁾

Celou jižní Moravu opanovali Uhři a jejich jízda pronikala daleko za Brno, rozesílajíc všude výzvy ke vzdání. Dne 23. listopadu objevili se u Hranic a položili se v Bělotíně.⁵⁴⁾ Vyrabovali předměstí, sebrali dobytek, a mnoho domů a stodol, hlavně v Horní ulici, zapálili. O město se již nepokusili, neboť nevyzpytatelný Betlen uzavřel mezitím opět příměří s císařem. Zima a nedostatek ve vojsku i znepokojivé zprávy prý ho přiměly k tomuto kroku, když pomoc spojenců odnikud nepřicházela. Koncem listopadu táhlo uherské vojsko již domů. Tak zmařeny znovu všechny naděje o restituci ve chvíli, kdy vítězství se zdálo být již tak blízké.

V zemi zůstalo slezské vojsko rozloženo v zimních kvartýrech, protože mír nebyl dosud ujednáán. Bylo ho mnoho a obyvatelé je museli živit. O vánocích přitáhlo pak ještě polské vojsko, které nebylo vyplaceno, a císař ubytoval je zatím také na Moravě. Byli položeni na valašských panstvích a k novému roku 1624 přitáhli na Hranicko a rozložili se pak až ke Kroměříži. Hranické panství, vyssáté a zničené nepřátelským i císařským vojskem, nestačilo už na jeho obživu. Sám vůdce Poláků ležících v Hranicích, Jiljí Kalinowski, píše odtud 1. ledna 1624 list Olomouckým o potraviny, poněvadž má ve městě v kvartýru a v okolí velkou bídu, a praví, že tato místa jsou od císař. vojska i od nepřítele hrozně zpustošena a k největší záhubě přivedena.⁵⁵⁾

Přesto si Poláci počínali v celém okolí hůř než Turci a Tataři, jak si stěžuje v jednom dopise Dietrichštejn. Pálili, loupili a vraždili.⁵⁶⁾ Lidé utíkali před nimi do lesů, kdež pak hladem a zimou umírali. V únoru zmrzlo tak na 200 osob v lese nedaleko Hranic.⁵⁷⁾ Vojsko v Hranicích položené bořilo bezohledně opuštěné domy ve městě i na předměstí a dřívím topilo ve svých kvartýrech, aby zahlo zimu. Bylo tak zničeno mnoho domů, mezi jinými také bratrský špitál u sboru. Jinde nebylo lépe. Jesuité, kteří vedli rekatolisaci obou Dietrichštejnových panství, z Lipníka zapřisahali kardinála, aby proti ukrutnostem vojska přísně zakročil, jinak, jakmile mrazy trochu poleví, že bude mít město i vsi prázdné, vše uteče před vojenským týráním raději do lesů. Lidé chodí bosi a polonazí a z větší

⁵³⁾ Feldebabl tohoto praporce Jan Šveycar z Liebroso oženil se poč. listopadu v Hranicích a při smlouvách se zapsali Jiřík Rober z Nimbs, pan leytenambt, Kryštof Korb z Grienperku, forýr, Jiřík Tůma, freitcapriol, Kryštof Lautner z Vratislavě, Jiřík Tiel z Reichenpachu, Michal Hofman, Linhart Špeis a j. (Reg. sml. K 9, MAH.)

⁵⁴⁾ Srov. Hrubý I. 364. Četné zprávy o rabování Uhrů na předměstí má sign. 57, s. 196, 199, 201, 202, 210, 217, 228 a j. (MAH). Město však tentokrát neotevřelo brány nepříteli. (Srov. k tomu Hrubý, Velen, 152.)

⁵⁵⁾ Hrubý I. 446, 447.

⁵⁶⁾ Poláci z praporce rytmistra Tomáše Skoralského, ložirovaného v Kelči, zabili tak při rabování v Louče i samého pána na Louče, starého Jana Chorynského z Ledské. (Srov. Hrubý I. 405—407.)

⁵⁷⁾ Hrubý I. 430.

části nemají ani chleba. Bída jejich je taková, že není možné udržeti se slz.⁵⁸⁾

Kardinál dělal, co mohl u císaře, na výplatu však nebylo peněz, proto vojsko zůstalo dále v zemi, strašně vše hubíc. Teprve když začal mor řádit mezi měšťany, hnuli se Poláci jinam, zemi opustili však až v červenci, když jim byl žold vyplacen. Po uzavření míru s Betlenem Gaborem byla propuštěna i ostatní vojska a do konce roku vyklidila Moravu.

Rabování a násilné kontribuce vojenské za čtyři léta vyssály a zničily kraj na nejvyšší míru. Město samo stálými posádkami, o jejichž výživu se muselo starat, se tak zadlužilo a zchudlo, že nebylo s to splácet dluhy ani platy vrchnosti. Desítky domů na předměstí i ve městě byly vypáleny a opuštěny, město vylidněno a úroda zničena. Poláci, kteří tu po několik měsíců měli hlavní kvartýry, spásli veškerou úrodu na polích. Obec prodávala vše, co se dalo prodat, aby sehnala na krvavé kontribuce. I pánev z městské lázně a jediný kotel z Teplic vzaly tehdy za své.

Hlad a mor, který se objevil už r. 1623, propukl na jaře 1624 plnou měrou a dovršil morální i hmotnou bídu města.⁵⁹⁾

*

Práce konfiskační komise, která se zabývala rebely druhé třídy, pokročily zatím tou měrou, že byly nařízeny konfiskace a uloženy rebelům pokuty podle majetku a provinění, jež měli v krátké lhůtě zaplatit. Výsledky soudního řízení této komise jsou zapsány ve známém konfiskačním protokole.⁶⁰⁾

Najdeme v něm jména skoro všech drobných šlechticů, usazených při městě, z nichž mnozí byli již opět zapleteni do nových akcí emigrantských. Kromě pana Mole, Adama Šťastného Žampacha a zemřelého direktora Viktorina Žernovského čteme tu také jména ostatních Žernovských, bratří Ctibora, Albrechta a Viléma.

Viktorin Žernovský ušel trestu smrti. Držel ve městě od r. 1611 purkrehtní dům na náměstí, pozůstalý po nebožce paní Anně Petřvaldské, vdově pana Fridricha Odkolka z Oujezdce, a seděl na něm do r. 1619, kdy zemřel.⁶¹⁾

Ctibor Žernovský, jak již řečeno, se zachránil útekem a bojoval s emigranty pod Krnovským. Ztratil vše, i malé léno Přílepy a Bránky u Val. Meziříčí, jež před povstáním držel, jsa panským úředníkem. Zúčastnil se i pozdějších akcí emigrantských a po jejich nezdarech se smířil s osudem, usadil se ve Střelíně u Břehu

⁵⁸⁾ List jesuity P. Drachovia kard. Dietrichštejnovi dat. 20. března 1624. Hrubý I. 414.

⁵⁹⁾ Obě morové rány vyžádaly si značný počet obětí ve městě. Srov. Boh. Indra: Morové rány v Hranicích, Záhorská kronika XVII. 13.

⁶⁰⁾ Celý protokol otiskl d'Elvert, *Schriften* XVI. 237—278 a Slovák: Pobělohorský konfiskační protokol, Kroměříž, 1920.

⁶¹⁾ III. kn. měst. f. CC 3 a d. (MAH).

ve Slezsku a tam také r. 1631 zemřel.⁶²⁾ Z korespondence Karla st. z Žerotína víme, že po sobě zanechal mnoho knih, jichž byl asi velkým milovníkem. Panna Anička Semoradská byla r. 1635 také již nebožkou a její dům v Hranicích, někdy Žernovských, připadl Žofii Semoradské, manželce pana Vilíma Ulerštorfára z Němčího a na dvoře v městě Holešově.⁶³⁾

O jeho bratřích Vilémovi a Janu Albrechtovi je v protokole zapsáno, že oba mají domy a dvory, více však zadlužené, než je jejich cena. Vilémovi mělo býti konfiskováno vše a Janu Albrechtovi třetina majetku.⁶⁴⁾ Oběma však jejich statečky pone-

Podpisy některých rebelantů.
Foto J. Petřivalský, Lipník n. B.

chány, protože odevzdali dlužní úpis Viktorina Žernovského na 21.800 zl. mor. a nějaké dluhopisy Molovy. S Vilémem bylo smlouveno, že o sv. Michalu složí pokutu 100 zl. Jan Albrecht seděl tehdy na domě v Olomouci a před povstáním držel nějaký čas dvůr v blízkém Ústí, a Vilímu Žernovskému náležel ve městě dům někdy Czynovský, který koupil v březnu 1620, a podle něho se také psal.⁶⁵⁾

⁶²⁾ Hrubý I. 105, 190, II. 311, 399.

⁶³⁾ Sing. 57, s. 38. (FAH).

⁶⁴⁾ D'Elvert, Schriften XVI. 185, 268, XXIII. 165.

⁶⁵⁾ III. kn. měst. f. DD 12 (MAH). Sign. 57 s. 14 (FAH). Vilím seděl při městě už dříve. R. 1602 držel tu předměstský dvůr. Jan Albrecht usadil se po mansfeldském vpádu v Přerově.

Všichni tito Žernovští pocházeli z rodu Žernovských, držících dlouhou dobu manství Skaličku u Hranic. Také tehdejší její držitel **Bernart Žernovský**, bratr všech zmíněných Žernovských, se povstání zúčastnil, vyvezl pak mnoho věcí ze země, proto mu byla Skalička za trest vzata a udělena jinému.⁶⁶⁾

Bratr nešťastného Adama Šťastného Žampacha, zmíněný již **Karel Zdeněk Žampach**, se také přidal na stranu odbojných stavů. Bývá však omylem ztotožňován s někdejší pánem hranickým panem Zdeňkem Žampachem, toho času na Hodoníně.⁶⁷⁾ Karel Zdeněk se zdržoval před povstáním několik let v Hranicích a po Bílé hoře nabídl hned služby císaři. Pro účast na povstání byl sice rovněž pokutován, krátce poté je však již cís. komisařem a drží Hrádek a Neuhausl.

Starý přítel Molův a tvrdý evangelík **Jan Šmerhovský** z Lidkovic, který s manželkou Lidmilou Obešličkou z Lipulovic před povstáním držel manství Rouské u Hranic, byl pro účast na povstání rovněž manství zbaven a všechn majetek mu zabaven. Konfiskovány mu i dlužní zápisy, jichž měl za několik tisíc.

Jeho syn **Jetřich Šmerhovský** z Lidkovic, usedlý na domě a dvoře v Hranicích, propadl třemi čtvrtinami svého majetku, který byl odhadnut na 4000 zl. Konfiskován mu proto dlužní zápis pana Jana Šťastného Podstatského na 3000 zl.⁶⁸⁾ Jetřich byl katolíkem a před povstáním býval písařem menšího práva zemského kraje olomouckého a později úředníkem hranickým. Držel nějaký čas též svobodný mlýn v Jezernici u Hranic a dům v Lipníku. V Hranicích se zakoupil r. 1610 a držel zde měšťanský dům a velký dvůr na předměstí za Mlýnskou branou.⁶⁹⁾ Když kardinál Dietrichštejn v r. 1622 nabyl hranického panství, byl pan Jetřich jako katolík ustanoven panským úředníkem na Hranicích. Než dlouho jím nebyl a zemřel již poč. r. 1624, pravděpodobně na mor, řádící ve městě. Zanechal po sobě několik sirotek, o něž se pak starala vdova Barbora z Hartunkova a jejich děd Jan Šmerhovský. Po třicetileté válce sedí z nich na otcovském dvoře Bohuslav Norbert Šmerhovský, který daroval kostelu velký mariánský obraz podnes ve městě chovaný.

Držitel starého dvora Oratovského na předměstí Novosadech rytíř **David Tamfald z Tamfaldů**, chráněnc paná Adama Šťastného Žampacha, byl odsouzen ke ztrátě třetiny majetku.⁷⁰⁾ Pochází ze starobylé rodiny manské, usedlé na Hranicku již po staletí. Oratovský dvůr v Hranicích koupil r. 1618 od Joachima Rašice z Vydova. Jeho plnomocník Karel Zdeněk Žampach dokazoval ko-

⁶⁶⁾ D'Elvert, *Schriften* XVI. 134, 268, XXIII. 165.

⁶⁷⁾ Viz na př. *Věst. Mat. Op.* 1932, 154. O Zdeňkovi Žampachovi srov. Hrubý II. 49, 61, 75, d'Elvert XVI. 184, 268.

⁶⁸⁾ D'Elvert, *Schriften* XXIII. 203, XVI. 140, 182, 266.

⁶⁹⁾ III. kn. měst. f. 179, E 12. (MAH). Sign. 57, s. 262 a d. (FAH).

⁷⁰⁾ D'Elvert, *Schriften* XVI. 184, 268, XXIII. 222.

misí, že Tamfald ničeho nemá, neboť dvůr je majetkem jeho ženy. Proto s ním bylo smlouveno, aby Tamfald zaplatil pokutu 100 zl. Tamfald seděl pak při městě do r. 1644. Synové jeho David a Jan prodali otcovský dvůr r. 1657.⁷¹⁾

Pan Joachim Rašic z Vydova, od něhož Tamfald dvůr koupil, držel ještě jiný dvůr při městě a zúčastnil se také stavovské rebelie. Za trest, že se ani před vyšetřující komisí nedostavil, mělo mu býti vše konfiskováno, i jeho pohledávky u dlužníků mu měly býti zabráný.⁷²⁾

Zmíněný už Ctibor Chorynský z Ledské, který byl počítán mezi osoby značně kompromitované, ztratil své léno Choryň a konfiskační komise ho odsoudila ke ztrátě všeho majetku.⁷³⁾ Věci, zabrané mu fiskem v jeho domě v Hranicích r. 1621, byly odvezeny již koncem toho roku do Olomouce, něco však rozebrali Valaši, kteří vozy při převážení přepadli. Chorynskému se podařilo nějaké klenoty a dlužní úpisy zachránit před konfiskací.⁷⁴⁾ Dům v Hranicích náležel ve skutečnosti jeho ženě Kateřině Pražmínce, která jej zdědila po matce Barboře z Žerotína, vdově pozůstalé po Janu Pražmovi z Bílkova na Velké Polomi a Lešné, a nemohl mu býti proto konfiskován. Pan Stibor klade verunkové peníze za dům již r. 1603 a jeho manželka Kateřina se na něm připomíná ještě r. 1623. Za ležení Mansfeldských ve městě r. 1626 byl dům zničen, dlouho zůstal pustý a později byl stržen.⁷⁵⁾ Synové Ctiborovi Absolon a Karel Václav na Zlámaném Újezdě a Kelníkách chtěli dát na sklonku třicetileté války chatrný dům každému, kdo by jej dal strhnout.

Jak smutná to byla doba, ukazuje případ jiného rebelanta rytíře Jindřicha Láryše z Načeslavic, který držel předměstský dvůr v Horní ulici. Pro účast na povstání byl potrestán konfiskací třetiny majetku. Než konfiskační komise zjistila, že kromě ženy, tří malých dětí a spousty dluhů už ničeho nemá.⁷⁶⁾ Byl prý více hodný politování, než aby od něj byla nějaká pokuta vymáhána. Láryš držel dvůr již r. 1613, po r. 1623 však jej opustil, protože byl vojskem úplně vypálen a zničen. Teprve v třicátých letech se naň zase vrátil a žil pak na dvoře do r. 1644. Po jeho smrti připadl zadlužený dvůr jeho dceři Kateřině, provdané Světlíkové z Gzesu.⁷⁷⁾

⁷¹⁾ Srov. čl. Boh. Indry: Dvůr Tamfeldský v Hranicích, Záhorská kronika XV. 50 a d.

⁷²⁾ D'Elvert, *Schriften* XVI. 213, 413. Sign. 57 s. 174, 208, 227 (FAH).

⁷³⁾ D'Elvert, *Schriften* XVI. 276, 379, XXIII. 183.

⁷⁴⁾ Hrubý I. 142 a d., 250. Ctibor Chorynský nezemřel však r. 1621 (srovn.. Hosák, *Místopis*, 675).

⁷⁵⁾ III. kn. měst. f. 172, D 17 (MAH), Sign. 57 s. 87 (FAH). Je to dům čp. 93.

⁷⁶⁾ D'Elvert XVI. 189, 216, 271, XXIII. 195.

⁷⁷⁾ Srov. Boh. Indra: Dvůr Světlíkovský v Hranicích, Záhorská kronika XIX. 104 a d.

Vládkové V á c l a v R u s e c k ý a jeho syn J a n R u s e c k ý z E j v á n ě, ačkoliv oba katolíci, byli rovněž odsouzeni; Václav ke ztrátě poloviny majetku, Jan jen pětiny majetku. Oba měli zaplatit 400 zl. pokuty.⁷⁸⁾ Václav držel od r. 1612 svobodný dvůr s mlýnem v Podhoří a Janovi náležel dvůr na hranickém předměstí v Horní ulici. Ten však vypálili Uhři r. 1623 tak, že jej příštího roku pan Václav, otec Jana Ruseckého, tehdy již nebožtíka, daroval obci.⁷⁹⁾

K a r e l D o b š i c z P l a v u, který seděl na sousedním dvoře za Horní branou, byl odsouzen ke ztrátě všeho. Dobšic převedl dvůr po příkladu jiných na svou ženu, jíž nemohl býti konfiskován, a byl proto jako chudý rytířský člověk odsouzen jen k pokutě 200 zl., jež musel splatit ve dvou krátkých termínech.⁸⁰⁾ Dvůr zdědil po Janu Dobšicovi z Plavu a ten jej zakoupil r. 1570. Pan Karel se na něm připomíná již začátkem nového století a také se po něm v době odboje psal. Ještě před mansfeldským vpádem byl dvůr opuštěn a ležel pak více let pustý. R. 1631 ujala dvůr po nebožtíku obec a prodala jej Janu Popovi, později však činila si naň nárok paní Anna Marie Bítovská, manželka rytíře Václava Sokolnického z Bítova.⁸¹⁾

V protokole nenajdeme jméno jednoho z nejaktivnějších účastníků odboje, rytíře A l e x a n d r a H o l u b a z N a d ě j o v a, který byl vzat do vězení r. 1621 spolu s panem Molem a Adamem Žampachem. Z vězení olomouckého se brzo dostal a bojoval pak ve vojsku knížete krnovského Jana Jiřího a s ním spojené české emigrace.⁸²⁾ Kardinál Dietrichštejn nezapomněl ani na něho. R. 1624 zabral Holubovi dvůr a mlýn v Hranicích, ponechav jeho ženě paní Anně Troubecké jen starý dvůr Troubeckých. Pan Holub držel mlýn od r. 1619 a dvůr koupil r. 1616 od Jana Rajchle z Neuwaldu, úředníka na Odrách, seděl však ve městě už mnohem dříve. Před povstáním byl panským úředníkem na Kvasicích a předtím nějaký čas i na Hranicích.⁸³⁾ Po ztroskotavší akci knížete Krnovského se uchýlil včas za hranice a účastnil se také později všech podniků

⁷⁸⁾ D'Elvert, *Schriften* XVI. 192, 272.

⁷⁹⁾ Sign. 57 s. 202. Dvůr v Podhoří koupil Václav Rusecký od Jana Suchodolského z Veleslavic. (Půh. Ol. 38 f. 8, 49. ZAM.)

⁸⁰⁾ D'Elvert, *Schriften* XVI. 192, 207, 276.

⁸¹⁾ Reg. předm. z r. 1554 f. L 7 a d. (MAH). Sign. 57 s. 214 (FAH). Gr. kn. 4302 f. 628 (ZAM). R. 1663 dokazoval rytíř Václav Sokolnický z Bítova a na domě v městě Strážnici, že dvůr po dobré paměti panu Karlu Dobšicovi z Plavu byl pretendován jeho manželce uroz. paní Anně Marii Bítovské, což i kníže schválil. Musel být proto učiněn nový kup a prodej dvoru.

⁸²⁾ O jeho účasti při vzdání Lipníka viz Hrubý I. 254 a d.

⁸³⁾ Alexandr Holub připomíná se v Hranicích již r. 1601, 1604, a r. 1610 je úředníkem na Hranicích. Se sestrou Marianou drží dvůr při městě už r. 1612 a 1613. (Půh. Ol. 37 f. 307, 38 f. 40 a d.) Srov. o něm obšírný čl. Boh. Indry Alexandr Holub z Nadějova, *Záhorská kronika* XVII. 104—110, XVIII. 31. Byl pravděpodobně synem Matouše Holuba z Nadějova, který užívá příjmi Holub již r. 1572, uvádí se však už dříve, a vnuk Šimona z Nadějova, přijatého s dětmi r. 1551 do rytířského stavu. (Kameníček, *Sněmy* III. 50, sl. akta XXXIX. 3/1, ZAM.)

emigrantských, zejména akce mansfeldské r. 1626.

Zle postižen byl starý přítel hranického pana Mole pan Jan Šťastný Podstatský z Prusinovic, pán na nedalekém Potštátě, Liptáni a Bartošovicích, který k rebelii napomáhal a »těšil se z toho«. Byly mu konfiskovány tři čtvrtiny veškerého majetku a ještě musel složit značnou pokutu, takže značně zchudl. Vstoupil pak již jako katolík do zemských služeb a byl dlouhou dobu nejvyšším písařem zemským.

Také jiným drobným šlechticům v okolí byly zabaveny pro účast na rebelii značné díly majetku. Jiří Trach z Březího na svobodném mlýně v Jezernici a na domě v Lipníku byl odsouzen ke ztrátě třetiny majetku, odhadnutého na 1500 zl., a musel složit pokutu 500 zl.⁸⁴⁾ Žil s manželkou Eliškou z Hartunkova na jezerském mlýně ještě v letech čtyřicátých.

Synu někdejšího regenta hranického panství Jana staršího Kravařského z Šlevic, Adamu Kravařskému z Šlevic, který za povstání držel Nové Zámky u Bučovic, byl konfiskován veškerý majetek.⁸⁵⁾ Byl mu vzat i dům v Olomouci a ponecháno mu sotva nejnutnější na výživu. Před povstáním držel několik let léno Malhotice na Hranicku a v městě samém zdědil po otci dům, který pak jeho sestra Eliška prodala panu Adamu Šťastnému Žampachovi z Potnštejna.

Z drobné zdejší šlechty zůstal císaři věren snad jediný Vilím Bravantský z Chobřan, katolík, který seděl na dvoře v dědině Velké. Dvorství s privilegiem koupil r. 1613 od Adama Stoklasy se svolením hranické vrchnosti pana Mole a přikoupil k němu pak ještě sousední grunty s obou stran. Když vypukla revoluce na Moravě, byl stavu vypovězen ze země. Po Bílé hoře se vrátil a konal nové vládě různé služby v Hranicích a okolí, ale 13. února 1622 byl úkladně zavražděn »zlými lidmi« nedaleko Uh. Brodu jako rytmistr císař. vojska. Zanechal vdovu Sáru Sedlnickou z Choltic a dva sirotky Jana Zikmunda a Annu Sáru.⁸⁶⁾

Značný počet rebelantů z řad místní i okolní šlechty ukazuje nejlépe, jaký živelný ohlas zde revoluční události našly. Přirozeně nezůstaly bez vlivu ani na hranické měšťanstvo. Po prohraném odboji bylo mnoho domů ve městě opuštěno a brzo přibýly k nim nové po ztroskotavší akci knížete krnovského. Odběžné grunty ujala pak obec, některé však zabrala vrchnost.

⁸⁴⁾ D'Elvert, Schriften XVI. 272.

⁸⁵⁾ D'Elvert, Schriften XVI. 269. Šlevic zbohatl dědictvím po své ženě Anně z Oberhamu, matce známého rebela a vřdce Valachů Jana Adama z Víckova, která ho učinila universálním dědicem. R. 1625 je Šlevic již nebožtíkem i jeho žena Kateřina Obešlička z Lipultovic. Pozůstalost ujal bratr Burjan Kravařský z Šlevic. (Přh. Ol. 40 f. 4.)

⁸⁶⁾ D'Elvert, Schriften XXIII. 4, gr. kn. Velké č. 4640 f. 29. 31 a d. (ZAM). Přh. Ol. 40 f. 54 a d. (ZAM). Vdova vyžádala si listem dat. 11. května 1622 z nebožtíkovy pozůstalosti, co jí náleželo, a to dva grunty ve Velké, přikoupené ke dvoru, dům v Hranicích, koupený jí nebožtíkem, a některé klenoty. (Hrubý I. 244 a d.)

II.

Z válečných béd a hluboké chudoby se město zotavovalo jen velmi zvolna. Měšťané i sedláci se neradi přizpůsobovali novým poměrům a těžce nesli břemena nových daní a válečných kontribucí. Všechny hrůzy válečné, všechna ta příkoří, zbídačení města a celého kraje hluboce je rozhořčovaly. Bezohledný rekatolisační postup, zahájený Dietrichštejnem už r. 1622, sotva se panství ujal, posiloval nejvíce tuto proticísařskou náladu.¹⁾

Rekatolisace, vedená jesuity, pokročila zatím tou měrou, že kardinál dosadil na faru koncem r. 1624 mladého, sotva osmaadvacetiletého kněze Václava Volfanga Schindlera jako faráře a do školy dán katolický rektor Adam Andreades.²⁾ V sousedních Drahotuších působil již od r. 1623 katolický farář Samuel Tuček, bývalý zámecký kaplan holešovský, obsazena též fara lipenská, a kostely osecký a soběchlebský obnoveny.³⁾

Hraniční přestoupili sice na katolictví, neboť málokomu se chtělo jíti do bídy i nejistoty a opustiti vlast, v srdci však zůstali většinou věrni staré víře. K této neupřímnosti nutila je ne v poslední řadě snaha zachrániti městská privilegia. Kardinál dobře věděl, že měšťané zbožnost jen předstírají, ale ve své rekatolisační horlivosti se již nezastavil ani před šlechtou, a nutil ji poč. r. 1626 stejně jako měšťany k přestupu. Kdyby nechtěli, měli do šesti neděl prodat své domy a dvory katolickým osobám a sami se vystěhovat.⁴⁾ Ukvapený postup kardinálův ve věcech víry a jeho tvrdá prakse konfiskační jitřily nenávist zchudlé šlechty a sbližovaly ji tím více s měšťany. Byly také hlavní příčinou, že se pak celý kraj přidal k nové rebelii. Přes všechna opatření kardinálova mělo město stále styk s hranickou emigrací, která nepřestávala povzbuzovati, že není všemu konec. Toto revoluční smýšlení bylo obecné a neprojevovalo je jen město, ale i venkov.

Nová naděje svitla za války dánské, která však Moravu zasáhla teprve r. 1626. Vojsko dánské, spojené se sbory hr. Mansfelda a vévody Výmarského, ohlašovalo, že přináší evangelium. Snadno se zmocnilo řady měst, zejména Opavy, která se pak stala střediskem dánského panství v těchto končinách. Dánové s Mansfeldem protáhli sice jen Moravou na Slovensko,⁵⁾ aby se spojili s Betlenem

¹⁾ Obecná protireformace zahájena cis. patenty koncem r. 1624.

²⁾ V křestní matrice, kterou farář Schindler založil Novým rokem 1625 (první zápis je z 6. ledna), se sám nazývá prvním katolickým farářem města Hranic. P. Jan Tančík, jehož jesuita P. Skutellan navrhoval jako vhodného kandidáta, se tedy nestal farářem hranickým. (Srov. list Skutellanův u Hrubého I. 414.)

³⁾ Kněz Samuel Tuček je dosvědčen jako farář drahotušský už ve čtvrtek před sv. Havlem 1623 (reg. smł. K 9, MAH), ale faru brzo opustil. O činnosti jesuitů na Hranicku srov. též Wolný, Kirchl. Top. I/5, 129.

⁴⁾ List dat. 16. ledna 1626. (Snopek, Akta kard. Dietrichštejna, ČMM 1915, č. 39.)

⁵⁾ Mansfeldovo tažení Moravou ličí podrobně Fr. Roubík: Valdštejnovo tažení na Slovensko r. 1626 (Sborník arch. min. vnitra VIII. 145—232), podobně J. Krebs: Schlesien in den Jahren 1626—1627 (Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Altertum

Kardinál František z Dietrichštejna,
cíś. gubernátor moravský, pán města Hranic (1622—1636).
(Podle obrazu v klášteře rajhradském.)

Foto J. Kadečka, Rajhrad.

Gaborem, ale silné oddíly zanechané na Opavsku šířily dánské panství hluboko do země. Povstání odtud roznícené šířilo se rychle po celé zemi. Valaši se ihned přidali k odboji a v tom je následovala i četná města východní Moravy. Když Mansfeldští s Valachy a emigranty v říjnu přitáhli k Hranicím,⁶⁾ přidali se k nim sedláci celého panství. I měšťané je vítali s radostí.

Kardinálova posádka ležící ve městě učinila však všechny přípravy k obhajobě města, opravila hradby, a zbořila všechny domy, ležící v nebezpečné blízkosti městských zdí a bran.

Mansfeldští brali město několikrát útokem, ale posádka jim dovedla odpírat. První útok podniknutý 16. října byl odražen a mnoho domů na předměstí vzalo přitom za své.⁷⁾ Při novém útoku dne 21. října zradili měšťané posádku a otevřeli Mansfeldským brány. Kardinálova posádka byla tak donucena ke kapitulaci a město padlo.⁸⁾ Hraniční emigranti, kteří se obléhání zúčastnili v čele se známým Alexandrem Holubem, měli na tom zajisté nemalou zásluhu. Jaký byl poměr měšťanů k emigraci, ukazuje nejlépe to, že purkmistr nedopustil vůbec na emigranty střílet.

Měšťané přijali Mansfeldovo vojsko radostně jako své osvoboditele. Věřili, že je konec panství kardinálovu a že se vrátí staré doby. Ochotně sháněli peníze a složili vojsku holdem 1000 tolarů. Měšťané a předměšťané sebrali sbírkou mezi sebou sami na 500 zl., vesnice a Drahotuše složily přes 300 zl. a zbytek 180 zl. doplatilo město, ovšem muselo si samo na to vypůjčit.⁹⁾

Schlesiens, 1891 a d.). Obě armády Mansfeldova a Výmarského spojily se za Fulnekem a táhly přes Hranice k Lipníku, kam dorazily 30. srpna. Rychlým pochodem silnější armády Valdštejnovy byl Mansfeld donucen obrátit se k uherským hranicím, aby se spojil s Betlenem Gaborem. Nikde, ani v jiných pracích se nemluví o tom, že by se Mansfeldští již tehdy o Hranice pokusili. Že město nepadlo, potvrzují též listy Valdštejnovy, odeslané 4. září Holešovu, Přerovu, Lipníku a Hranicím, jimiž všem ukládá opatření chléb pro jeho armádu (Roubík, l. c. 197).

⁶⁾ Krebs l. c. 167 udává 6 praporců pěšáků, 12 kornet jezdců a neurčitý počet Valachů, Hrubý, Velen 171, asi 4000 mužů.

⁷⁾ O tom čteme zajímavé paměti v předměstských rejstrech: Léta 1626, když lid Mansfeldský několikrát k městu jak ve dne, tak i v noci přijížděli a přitáhli města dobývat, však pokaždé odehnáni byli a v těchto gruntech pode zdí pořád se zdržovali, z nich do města stříleli. Tehdy aby se v těch domech nezdržovali a městu škoditi nemohli, z města se zdi městské ohnivými k tomu nastrojenými kulkami z mušketův zapáleny jsou, jako i tento tím způsobem zapálen jest. — Nebo jinde: L. P. 1626, když se lid Mansfeldský vojenský města zmocnil a do města vtrhl, tehdy Novosady zapálili. Však když prve po několikrát k městu přitáhli, do města jsou se dobýti nemohli, neb jim z města odpírali . . . Sign. 57, s. 237, 183, 164 a j. (FAH).

⁸⁾ Krebs l. c. 167 má datum dobytí města 20. říjen, podobně Zukal, Slezské konfiskace, 72. Oba píší, že se ho zmocnil Jan Jakub z Thurnu. Podle Hrubého, Velen 171, 179 padlo město 21. října dobyté Mitzlafem a Janem Adamem z Víckova. Zukal jmenuje také více drobných šlechticů, kteří se zúčastnili dobývání města a později byli za to trestáni, mezi nimi Petra mladšího Návoje z Dulného, desátníka Mansfeldských, korneta Jana Rohra z Rataj, Jindřicha Fridricha Donáta z Velké Polomě, Feliciána Mošovského z Moravčina, korneta Václava Frogštejna z Načeslavic a Mikuláše Žirovského z Žírové, praporčíka, z nichž někteří pak leželi též posádkou ve městě pod kapitanem Kašparem Láryšem.

⁹⁾ Z dědin hranického panství složily Střítež 13 zl, Jindřichov 20 zl, Olšovec 20 zl, Partutovice 12½ zl, Nýdek 5 zl. Z panství drahotušského městečko Drahotuše 130 zl,

Dobytím města získali Dánové důležitou strategickou oporu, která zajišťovala jejich državu z jihu. Pokusili se sice několikrát zmocniti se také sousedního Lipníka a hradu Helfštýna, ale marně. Kardinál včas zajistil město i hrad silnou posádkou, která Mansfeldské odrazila a zaháněla jakékoliv myšlenky na opětné spojení s nepřítelem.¹⁰⁾

Když Mansfeldovo vojsko s emigranty opouštělo Hranice, dalo se mnoho měšťanů naverbovati pod kapitána Holuba. Opustili své domy a vytáhli s ním z města.¹¹⁾ Hned poté byla sem vložena dánská posádka pod kapitanem Bayerem¹²⁾ (nějaký čas leželi tu také rejtaři Kašpara Láryše), a ta podnikala časté výpady za proviantem daleko na nepřátelská panství. Těchto štráfů zúčastnilo se hlavně na jaře mnoho měšťanů, nýdecký fojt i sám starý Václav Rusecký z Ejváně, někdy na dvoře v Podhoří. S polí keleckých (Kelč byla biskupská) odvezli všechno obilí, Lipenským brali dobytek a všude, kde mohli, plundrovali a pálili kardinálovy statky.

Mnozí měšťané se také hned zřekli katolického náboženství. Farář Schindler byl v prosinci vypuzen z fary spolu s rektorem Andreadesem a kostel odevzdán predikantům.¹³⁾

Hraničtí přijali tak otevřený boj proti císaři. Měšťané jezdili se zprávami do Opavy a Meziříčí, na zvědy i na plen a sloužili všemožně dánské věci, stejně jako fojtové z celého panství a drobná šlechta, která se opět vracela na konfiskované statky. Jan Šmerhovský z Lidkovic, který ztratil manství Rouské a od té doby se zdržoval s dcerou Kateřinou na dvoře syna Jetřicha v Hranicích, ujal se bývalého svého statku a ochotně odváděl platy Mansfeldským.

Velká 20 zl. Lhotka 4 zl 40 kr, Klokočí 8 zl, Opatovice 6 zl, Radíkov 10 zl, Středolesí 10 zl, Černotín 17 zl, Hluzov 8 zl, Hrabůvka 6 zl, Zbrašov 7½ zl, Uhřinov 8 zl, Jezer-nice 8 zl, Podhoří 7 zl, a Milenov 18 zl. Zbytek 180 zl půjčil městu Jan Šmerhovský z Lidkovic a jeho dcera Kateřina. Kardinál pokusil se zastaviti rebelii ještě listem dat. 1. listopadu 1626, jímž vyzýval svého úředníka na Hranicích, aby mírností a sliby, že vše bude odpuštěno, přivedl poddané, kteří se v minulých dnech zpronevěřili, opět k poslušnosti. Bylo však pozdě a rebelie šířila se již také na lipenské panství (Hrubý II. 44).

¹⁰⁾ Hrubý II. 40. Ve městě bylo jen 230 mušketýrů a asi 150 měšťanů ve zbrani, ale posádka brzo potom posílena. Už v lednu 1627 leželo tu posádkou 310 mušketýrů vévody Frýdlantského a 4 kompanie rejtarstva nejvyššího Magna. Byli pro měšťany hrozným břemenem a jen masa spotřebovali denně 6½ centýrů.

¹¹⁾ Jmenuji jen Václava Pravdu, Pavla Kotšelka, kteří se přidali i se ženami. Kašpara Kožešníka, Martina Žiobského a j. Srov. o tom cit. čl. podepsaného o Alexandru Holubovi.

¹²⁾ Hranická rejstra piší Bayer, podobně Krebs (Beyer), Zukal a Malý četli Mayer.

¹³⁾ Zápisy křestní matriky, kterou farář Schindler založil Novým rokem 1625, končí 29. prosince 1626, jak poznámka praví, pro rebelii mansfeldskou. Od toho dne »non sunt notati baptizati propter rebelione Mansfeldiana. Demum anno 1627 motibus sedatis consignationes baptizatorum redeunt a die 15. augusti.« Opětne zápisy začínají tedy měsíc po dobytí města císařskými.

Dánové z Opavy drželi tak ještě před návratem pluků z Uher celý kraj severně a východně Olomouce až k Lipníku.

Mansfeldské pluky na Slovensku se zatím dožily trpkého zklamání. Betlen začal v rozhodném okamžiku opět couvat, pustil se do vyjednávání s císařem a koncem roku ukončil svou akci mírem. Dánské pluky se vracely za tuhé zimy karpatskými průsmyky na Opavsko. Brzo za nimi se hnula také armáda Valdštejnova, aby se zatím někde ve Slezsku rozložila do zimních táborů. V úzkém údolí Bečvy u Hranic byla jí uchystána léčka a znavené vojsko Valdštejnovo mělo tu být zaskočeno a zničeno. Dánské síly se rychle shromažďovaly u Meziříčí, aby vytrhly k Hranicím, a také velitel hranické posádky Bayer dal na den Božího narození spálit celé předměstí Motošín a Novosady, aby se nepřítel nemohl zmocnit města. Než ten, patrně varován, uhnul za Lipníkem na severozápad a dosáhl po horských cestách Slezska, odloživ všechny válečné podniky na jaro.¹⁴⁾

Dánové zatím upevňovali dále své posice. Dobyli sousedních Oder, Nového Jičína a jiných měst a vytrvale sháněli posily k rozhodnému zápasu na jaře. Spoléhalo přitom na pomoc Betlena, jehož slib měli.

Čekali však dlouho a marně, kníže ani nevytrhl. Valdštejn zatím zatarasil všechny cesty na sever a uzavřel tak Dánům východ ze země. Dánské vojsko, jež chtělo prorazit, bylo zničeno a rozprášeno. Četní emigranti byli zajati nebo našli v těchto bitvách smrt.

Císařští sevřeli pak Dány železnými kleštěmi. Město za městem se vzdávalo. Padly Odry, Fulnek i jiná slezská města. Současně postupovala od Olomouce druhá armáda císařská a vyháněla dánské posádky z obsazených měst pod Jeseníky.

Hranice se připravily na zoufalou obranu. Hradby byly opraveny, město se opatřilo spěšně zásobami a všichni měšťané i s purkmistry se ochotně podřídili rozkazům bělotínského fojta, který se ujal řízení obrany města a zámku. Než boj byl marný a 11. července 1627 bylo Hranic dobyto Lorenzem del Maestro. Očekávaná pomoc dánská z Opavy nepřišla.¹⁵⁾

Dánská posádka v Opavě se sama musela bránit a přes všechnu statečnost byla donucena kapitulovat. Dlouho se také držel nedařivý Hradec pod velením kapitána Alexandra Holuba, hranického emigranta. Valdštejn musel vyslati na 600 pěšáků, celý oddíl dragounů a tři děla, aby se hradeckého zámku zmocnil. Kapitán Holub byl prý druhého dne za zradu popraven na opavském předměstí.¹⁶⁾

¹⁴⁾ Srov. Hrubý, Velen 17, 172. O vypálení předměstí Bayerem sign. 57, s. 119—182.

¹⁵⁾ J. Krebs l. c. 1894, 158, rovněž Jul. O. Opel: Der niedersächsisch-dänische Krieg III. 259. Bývalý velitel hranické posádky dánské kapitán Bayer hájil tehdy již zámek Vikštejn.

¹⁶⁾ J. Krebs l. c. 1894, 158, Jul. O. Opel l. c. 259. Také soudobé prameny hranické a podle nich Gallaš, Scholz, Wolný a j. píší o Holubově popravě. Ve svém čl. o tomto

Podle starobylé tradice z 18. století, kterou zaznamenal Gallaš, bylo Hranic dobyto zradou. Bělotínský fojt,¹⁷⁾ vida vše ztraceno, skočil prý se zámecké věže do hradního příkopu a zabil se. Jisto je, že při obhajobě města zahynul, neboť pozdější protokol hranických rebelů se o něm již nezmiňuje. S ním padla i řada měšťanů.¹⁸⁾

Za tuto, již druhou proticísařskou rebelii byly Hranice krutě potrestány. Měšťané i sedláci propadli vším, tělem, životem, statkem i ctí. Všechna městská privilegia a svobody byly ihned zrušeny a na měšťany vložena pokuta 1000 dukátů, jež museli složit do šesti týdnů. Řada provinilých měšťanů i s oběma purkmistry odbojných let vsazena do vězení.

Také Drahotuše, všechny vesnice obou panství a všichni fojtové propadli statkem i životem; jejich privilegia a svobodství zdvižena a uložena jim rovněž pokuta 1000 dukátů a Drahotušským 500.

Zvláštní komise vyslaná do města Dietrichštejnem vyšetřovala podrobně celou rebelii, účast a vinu jednotlivých měšťanů. Výsledkem vyšetřování byl obsáhlý protokol, který knížecí komisaři, olomoucký kanovník Karel Hüttendorf, Jan Kavaně z Bugery, soudce menšího práva olomouckého, a Martin Půhončí z Předmostí, regent biskupských statků předložili Dietrichštejnovi.¹⁹⁾

zajisté nejsympatičtějšímu účastníku rebelie z řad drobné šlechty hranické v Záhorské kronice XVII. 104—110 přinesl jsem některé doklady, že pan Alexandr Holub žil ještě po třicetileté válce na Horním a Dolním Reichově někde ve Slezsku, patrně však tu běží o jeho syna. Holub byl by tehdy asi sedmdesátníkem, ale toho věku dožili se také rebelanti Poláček, Plichta, Šatánek, Dobřický a j.

¹⁷⁾ Jeho jména se nikde spolehlivě nedovídáme. Jméno Malík, jak je má Bartovský, Scholz, Wolný, d'Elvert a j. užil po prvé r. 1808 ve svých rkp. dějinách Hranic J. H. A. Gallaš, nelze však zjistiti odkud. Gallaš zaznamenává vypravování, jež od starých lidí slýchal jeho otec. Bělotský fojt Malík býval prý císař. rytmistrem a Hraničtí mu otevřeli brány jako hejtmanu mansfeldského vojska. Císař vypsál na jeho hlavu 100 zl. Při dobývání města císařskými zavřel se Malík se svými věrnými v zámku, hrdině se bránili, ale když i zámek padl, »vyskočiv z okna věže zámecké do valu městského, na španihelském hřebeni mrtvý viseti zůstal, aby se živý císařským do rukou nedostal a potupě, kteráž ho očekávala, ušel.« (Památky města Hranic, ep. III. sv. I. 42—44, rkp. kláš. Rajhrad.) Viz též d'Elvert XXIII. str. VIII. Lidové podání shoduje se v mnohém se skutečností, již Gallaš nemohl ještě znát. Soudím proto také, že jméno Malík udržela tradice. Bylo snad přízviskem fojtovým, vystihujícím malou jeho postavu. V jednom německém listě kardinálově z r. 1622 je bělotínský fojt Jan Raufmann nazýván hlavou všech rebelů v kraji, největším štváčem a buřičem. (Srov. Hrubý I. 256, 456, II. 65.) Pravděpodobně je to jméno podobného původu, jako shora uvedeně.

¹⁸⁾ V purkrechtních rejstrech čteme tak při domě Václava Kolnovského, že r. 1627 zpustl, protože Kolnovský »dal se na zámek pod fojta bělotského« čili že padl. (Sign. 57, s. 35.) Maličský jeho synáček Konstantin, narozený r. 1625, stal se farářem a děkanem přerovským.

¹⁹⁾ Celý protokol opsal do pamětní knihy, chované dnes v zem. archivu v Brně rkp. 283, f. 133—136 lipenský primátor Martin Zikmundek a připojil také zprávu o popravě, již byl přítomen. Přesný otisk jeho zprávy má Hrubý, Mor. kor. a akta II. 63—70. Předtím otiskl ji Jos. Malý ve Věstníku Matice Opavské, roč. 1932, 160—163 (v čl. Hranice, Lipník a okolní valašské statky za Mansfeldova vpádu r. 1626/1627) a Vlasta Fialová v Našem Valašsku, roč. 1932, 25—29 (v čl. Účast města Hranic v mansfeldské rebelii r. 1627 a její potrestání), oba použili však pozdějšího opisu ze Středovského. Také hranický Scholz (toho přetiskuje Bartovský) otiskl r. 1864 ve

Největší vina na celém odboji byla přisuzována oběma primátorům nešťastných let 1626 a 1627, Adamovi Burkešovi a Janu Poláčkovi.²⁰⁾

Burkeš jako starý purkmistr nesl odpovědnost za to, že město před rokem otevřelo brány Mansfeldským a zradilo císařské. Exekuční protokol uvádí ho na prvním místě a klade mu za hlavní vinu, že zapomněl jako primátor na svůj úřad, závazek a povinnost. Při obležení města nedopustil prý střelci na pana Alexandra Holuba, urozeného emigranta hranického ve vojsku dánském, a když město otevřelo nepříteli brány, vyrazil Bernarta Minicatora spolu s jinými, kteří zůstali kardinálovi věrni. Paní Esteru z Hartunkova, manželku Jana Opršála z Jetřichovic, kterého Dánové věznili v Opavě, zle potupil za to, že přála císařským. O císaři a kardinálovi mluvil jen posměšně a lehkovážně a ve všem se pilně řídil radou a rozkazy bělotínského fojta. Pro všechna tato provinění jako »úplné rebelie oučastník a jeden předzlehovedující« odsouzen k smrti mečem.

Nový primátor Jan Poláček byl činěn opět odpovědným za celý odboj města r. 1627 proti císařským. Zapřel katolickou víru a po vzetí města Mansfeldskými po všech vesnicích přednášel přísahu, kterou se zavazovali králi dánskému. Když pak císařští se k městu přiblížili, vyzýval bělotského fojta na zámku, aby nedopustil vojákům složit zbraně, než aby bránili město, že měšťané se také budou bránit. Byl proto také odsouzen k meči.

Pod meč odsouzeni ještě měšťané Pavel Křenek, Lukáš Kremz, Tomáš Šatánek a Martin Myška.

Radní Křenek zapomněl nejen na svou přísahu, ale odpadl i od víry a přechovával v domě pikartské predikanty. Vyrazil skladiště knížecí vlny a jel do Opavy k Dánům se žádostí o pomoc.

Knížecí kuchař a měšťan Lukáš Kremz²¹⁾ byl kompromitován už v rebelii r. 1621, kdy byl wachmeisterem města. Za zradu a otevření města byl tehdy potrestán půlročním vězením. Nové rebelie opět se zúčastnil jako jeden z nejpřednějších. Zapřel hned katolickou víru, verboval a najímal lid pro nepřítel a spolu s jinými vyjížděl z města v přestrojení na štráf. Byl předním rádcem bělo-

svých Památkách města Hranic jen výtah z Gallašova nepřesného opisu Zikmundkovy zprávy (Památky, ep. III. sv. I. 45—70). Přesto, že Zikmundkova zpráva je tedy nejautentičtější, jsou i v ní některé chyby, vysvětlitelné tím, že Zikmundek nebyl Hraníčanem. Nazývá radního písaře Dobřického jednou mylně Dobružským (o obou viz níže), píše Purgeš, Kremls, Brašov, Pohoří (ale Kelčák) a p. Vlastnoruční poznamenání Dobřického z rejster, dané komisařům, kolika penězi jednotlivé vesnice hranického a drahotuškého panství přispěly měšťanům na Mansfeldské, dochovalo se vlepeno v témž rkp. f. 177/178.

²⁰⁾ R. 1626 byli purkmistry Adam Burkeš a Jan Masalík. R. 1627 Jan Poláček a Kryštof Zlatník, místo Poláčka pak Mikuláš Kavka, známý nám již z r. 1622.

²¹⁾ Městské knihy píše ojedinele Kremls, v matričních zápisech z let 1625 a 1626 je však důsledně jen Lukáš Kremz, Zuzana Kremzová, podobně pŕihony. (Pŕh. Ol. 39 f. 425.)

tínského fojta, který se vždy s ním radil, než něco nařídil. Za zoufalé obrany Hranic proti císařským sám bojoval a řídil obranu jako pravá ruka fojtova, jehož byl leytenambtem. Po pádu města se pokusil zachránit útekem, byl však jat a uvězněn. Jako přední buřič a nenapravitelný rebelant byl odsouzen k smrti.

Druhým nejbližším rádcem fojtovým byl měšťan T o m á š Š a t á n e k. Sloužil mu za kapriola a odsouzen proto také na smrt. Vozil zprávy z Opavy a vyjížděl i na výzvědy. Zúčastnil se štráfů a napomáhal také odvážet obilí z keleckých polí.

M a r t i n M y š k a, bývalý polesný, opustil město, když se Mansfeldští blížili, přidal se k nim a napomáhal emigraci při dobývání města. Také on vyjížděl přestrojen v uherský oděv z města na štráf a loupež. Byl odsouzen k smrti, hrdě odmítl milost nabízenou mu ve vězení panem Dukátem, hranickým úředníkem.

Mnoho jiných měšťanů bylo odsouzeno do vězení a k peněžitým pokutám.

Městský písař K a š p a r D o b ř i c k ý vsazen na půl roku do želez k práci při zámku, že psal rebelantům různá lehkovážná psaní.

Panský písař obilní J a n P l i c h t a T ě m n i c k ý z T ě m n i c, někdejší služebník urozené paní Anny Cedlarky z Hofu na domě v Olomouci, nevěsty páně Molovy, dán do želez na tak dlouho, dokud za něj nebude složena pokuta 100 dukátů. Byl jedním z předních rebelantů a nejvíce se přičinil o to, že měšťané změnili víru. Veřejně je k tomu vyzýval.²²⁾

Měšťan J i ř í k K o t l á ř byl nejmladší ze všech provinilců. Jako druhý korporál fojtův a zjevný rebelant odsouzen k tříměsíční práci v okovech při zámku.

J a k u b K e l č á k, rovněž horlivý účastník rebelie a křivo-přísežník, byl vsazen do želez do složení pokuty 100 dukátů.

K smrti mečem odsouzení též oba vůdcové venkovského odboje, bělotínský purkmistr P a v e l J a n a nýdecký fojt J a n V á ň a, kteří se přičinili o úplné vzbouření sedláků celého panství. Na rebelantských schůzích popouzeli lid k povstání a potom se připojili se sedláky v Bělotíně k mansfeldskému vojsku, táhnoucím na Hranice a pomáhali jim město vzít. Byli ve stálém spojení s emigrací a jezdili za panem z Víckova, jehož rozkazy ochotně vyplňovali.

Fojtové z celého panství zbaveni nejen svých privilegií a svobod, ale konfiskována jim též polovice jmění a statků a ještě byli vsazeni na půl roku do želez k práci při zámku.

Čtyři měšťané drahotuští, kteří se k pikartství vrátili a predikanty přechovávali, byli na věčné časy z gruntů vypověděni a jejich statky zabrány.

²²⁾ Paní Anna Cedlarka byla horlivou luteránkou a svůj dům v Olomouci propůjčila už před rebelií lut. bohoslužbám, z čehož povstaly velké spory. (Srov. Nešpor, Dějiny města Olomouce, 129 a d., Tenora, Bl. Jan Sarkander, 271 a d.).

Poněvadž také z Helfštejna 26 mužů Dietrichštejnovy posádky zběhlo a přidalo se k nepříteli, byli někteří odsouzeni k smrti provazem, ostatní zatím vsazeni do želez.

Mezi odsouzenými byly i ženy, které prý »široce tlamu rozedřely« a různá utrhačná a posměšná slova proti Bohu, Panně Marii, císaři a kardinálu mluvily. Všechny vsazeny do vězení a jedna odsouzena k utopení v koši.²³⁾

Komise neznala slitování s rebelanty. Odsoudila k smrti mečem i dva hochy, z nichž jeden zastřelil císařského trubače, vyzývajícího město ke vzdání, druhý prý radil, jak by Helfštýn mohl býti prachem rozhozen.

Dne 16. října v sobotu na den sv. Havla 1627 byla krvavá exekuce v Hranicích vykonána. Časně ráno byly uzavřeny městské brány a obsazeny vojenskou stráží. Ostatní vojsko biskupovo, jež v počtu 100 osob vtáhlo den předtím do města, stálo stráží na rynku a mělo bez milosti strážiti po zvědavcích, kteří by se objevili ve dveřích, oknech neb na střechách domů, což bylo přísně zakázáno.

Kol deváté hodiny byl přiveden průvod provinilců z vězení zámeckého k pranýři na náměstí. Komisaři s panem Tobiášem Dukátem, úředníkem helfštejnského, hranického a drahotušského panství, lipenským primátorem Zikmundkem a rychtářem zasedli ke stolu, přikrytému červeným sukem.²⁴⁾ Po přečtení ortelu stál pak u pranýře lipenský kat²⁵⁾ starého primátora A d a m a B u r k e š e a po něm L u k á š e K r e m z e. Místo, kde pravděpodobně hlavy obou nešťastníků padly, je vyznačeno v dlažbě. Mrtvá těla byla vložena hned do truhel a pohřbena při pranýři.²⁶⁾

Nový primátor J a n P o l á č e k a radní P a v e l K ř e n e k dostali v poslední chvíli milost. Klečeli již u pranýře a očekávali, že budou vzati. Poláčkoví změněn trest v pokutu 200 zl., Křenkovi ve 100 zl. Do složení pokuty měli zůstat ve vězení.

Milost dostal také T o m á š Š a t á n e k, ale polovina jmění a statku mu byla zkonfiskována a prodána, a on sám na rok v pouta zakován.

V exekuci se potom pokračovalo za Horní branou u šibenice, již muselo dát vystavěti město místo dřevěné, zbudované bělotín-

²³⁾ J. H. A. Gallaš ve své *Kurzgefasste Geschichte der Schutzstadt Weisskirch* (Olomouc 1836) s. 71 vyslovuje domněnku, kterou však musíme rozhodně odmítnouti, že touto ženou byla »ona Anna Troubecká, která musela utéci, neboť poskytla pastoru jen přes jedinou noc přístřeší«. Byla to žena rytíře Alexandra Holuba z Nadějova, známého rebelanta, která však toho roku již nežila, aspoň ne v Hranicích. Nebyla ji však ani měšťanka Kunčická, kterou jmenuje Čeněk Kramoliš v cit. románě.

²⁴⁾ Stará podání o popravě zaznamenal J. H. A. Gallaš ve svých *Památkách města Hranic*, ep. III. sv. I. 73—76, rkp. kláš. Rajhrad.

²⁵⁾ Hraničtí měli vlastního kata a hrdelní právo. Mimořádná exekuce, kterou konal lipenský kat za přítomnosti lipenského rychtáře, primátora a starých rad pokračovala Hranické a měla vyzvednout příklad Lipenských, kteří zůstali kardinálovi za rebelie věrni.

²⁶⁾ Jejich kostry byly nalezeny v květnu 1754 při kopání základů nového kostela na náměstí, asi v místě chránové věže. Oba byli vysoké postavy, přibližné padesátníci.

ským fojtem. Pověšeni byli na ni čtyři rebelantští žoldnéři, kteří zběhli z Helfštýna, a poté popraveni vůdcové venkovského odboje bělotínský purkmistr P a v e l J a n a nýdecký fojt V á ň a.²⁷⁾ Sťat byl také polesný M a r t i n M y š k a, který odmítl milost. Svůj život dokonali tu pod mečem i oba hoši rebelanti, jejichž jmen ani neznáme. Sedláci z hranického panství museli po celou exekuci státi při šibenici a dívat se na strašlivé umírání nešťastníků.

Bilance vzpoury byla hrozná. Sedm rebelantů sťato, čtyři oběšeni, řada jich vsazena do vězení neb vypověděna ze země. Mnohým měšťanům konfiskovány statky a pokuty šly do tisíců. Ihned po exekuci byl vydán zákaz pod trestem smrti přechovávat predikanty a opět zahájena tuhá rekatolisace.

Nešťastný primátor A d a m B u r k e š zanechal po sobě vdovu Dorotu, dva hochy a dcerku.²⁸⁾ Nejstarší syn Martin, v době otcovy popravy sedmnáctiletý, zemřel náhle, jak úmrtní matriky vzpomínají, r. 1635. Druhý syn Jan zemřel rok po něm ve stáří dvanácti let. Jediná Kateřina přežila oba bratry a vdala se r. 1636 za měšťana Václava Masopusta.

Vdova Burkešova Dorota, sama již čtyřicátnice, zapomněla brzy na tragickou smrt svého muže. Vyčkala sotva půlročního smutku a vdala se hned na jaře 1628 za měšťana Andrise Baumana z Nového Jičína. Po jeho smrti se vdala r. 1633 po třetí a zemřela r. 1645 ve stáří šedesáti let.

K r e m z byl panským kuchařem na zámku již za pana Mole a setrval ve službě i když panství dostal Dietrichštejn.²⁹⁾ Zůstala po něm vdova Zuzana a nevlastní syn Bernart Minicator z prvního manželství, týž, z jehož vyzrazení obviňován Burkeš. Vdova Zuzana Pichoňova, s níž se Kremz oženil teprve r. 1625, připomíná se potom ještě dlouho ve městě. Nevlastní syn Kremzův, Bernart Minicator, udělal skvělou kariéru úřednickou ve službách kardinála Dietrichštejna.

Mnohem šťastnější byl osud druhého hlavního rebelanta, pětapadesátiletého purkmistra J a n a P o l á č k a.³⁰⁾ Ačkoliv po Bílé hoře jevil podle Komenského takovou pevnost ve víře, když byl od komisařů a jesuitů k odpadlictví rozličně namlouván, že padl na kolena, ruce vzpínal a prosil, aby mu raději hlavu vzali, než jeho svědomí násilí činili, přece pak přestoupil.³¹⁾ Za rebelie kato-

²⁷⁾ Pocházel z Bernartic n. O. Rod Váňů držel tam grunt č. 68. (Srov. čl. Ad. Turka v památníku Bernartic n. O. »Od pokolení do pokolení« s. 134 a d.)

²⁸⁾ Doplnuji tu několika novými zprávami z matrik svůj čl. Primátor Adam Burkeš v Záhorské kronice XIX. 12—16, na který odkazuji.

²⁹⁾ Srov. o něm čl. podepsaného: Hranický měšťan Lukáš Kremz, popravený r. 1627, Záhorská kronika XX. 80—83.

³⁰⁾ Protokol ho nazývá nejpřednějším napomahatelem pikartů a nikoliv bez důvodu. Pocházel z bratrské rodiny a jeho otec Matouš, význačný člen zdejšího sboru, je r. 1611 sborním hospodářem. Také první ženou Janovou byla Anna, vdova po správci sboru meziříčského Bratru Pavlu Hejtmánkovi. V době povstání byl ženat již s Kateřinou, vdovou po Jakubovi Bystřickém.

³¹⁾ V. Fialová, Naše Valašsko III. 28, Hrubý, II. 65.

*Inage odjeb u dno d., a Stalku. Hfo. Kuistka Jasoje. Vjal a dneprijklem Dajimom mil
bud. hfo. W. P. Gm. a Jan.*

Carl. Zyndorff

[illegible]

Chcąc ustrzec się przed tym, co było by dla nas wielką przykłą, postanowiliśmy, że nie będziemy już więcej pisać do siebie listów, a tylko do siebie. W tym celu postanowiliśmy, że nie będziemy już więcej pisać do siebie listów, a tylko do siebie. W tym celu postanowiliśmy, że nie będziemy już więcej pisać do siebie listów, a tylko do siebie.

(Rkp. č. 283 zem. arch. v Brně.)

měšťanů hranických, drží několik domů ve městě a dvůr na předměstí. Zemřel ve stáří sedmdesáti let, zanechav vdovu, dceru Kateřinu a syna Jana.³²⁾

³²⁾ Zemřel r. 1641 a byl pochován ve farním kostele sv. Jana. (Mat. mort. I. 29, FAH.) Matriky piší také Polášek.

knihách nenajdeme o něm sebe menší zmínky, což by nasvědčovalo, že nebyl Hraničanem, a proto nebyl popraven ani na náměstí jako měšťan.

Měšťané **P a v e l K ř e n e k** a **T o m á š Š a t á n e k**, odsouzení rovněž k smrti mečem, náleželi před povstáním k nejvlivnějším a nejváženějším soukeníkům hranického cechu. Značný majetek jim zajistil i po potupných trestech vážnost a vliv na řízení městských záležitostí. Křenek byl později častým purkmistrem a zemřel ve stáří šedesáti let r. 1646. Měšťan Šatánek přežil všechny své děti i ženu a zemřel r. 1650 jako sedmdesátiletý stařec.³³⁾

Novým poměrům se brzo dovedli přizpůsobiti též oba rebelanti **P l i c h t a** a **J i ř í K o t l á ř**. Opět to byla jejich zámožnost, jež jim dopomohla mezi novou honoraci městskou.

P l i c h t a začal jako písař na zámku již za pana Karla Pergara z Pergu, jehož vdova Kateřina Onšička z Bělkovic na Paskově mu na smrtelné posteli odkázala velký panský dům Pergarovský v Hranicích.³⁴⁾ V té době byl již služebníkem urozené paní Anny Cedlarky z Hofu na domě v Olomouci a podepisuje se jako urozený Jan Těmnický z Těmnic. Oženiv se pak se služebnicí paní Cedlarky, Annou, usadil se v Hranicích a za povstání byl obilním písařem panským. Po omilostnění se věnoval zcela hospodářství. Kupuje velký dvůr na předměstí a ve městě mu náleží několik právozárečných domů. R. 1642 sám již skoro sedmdesátiletý stařec, oženil se znovu s mladíčkou neterí hranického faráře, sotva osmnáctiletou Magdalenou, dcerou Adama Schindlera ze Svitav, která mu však do tří let zemřela. Plichta se hned příštího roku oženil znova, zemřel však ještě téhož roku 1646 jako 73letý stařec.³⁵⁾

Také měšťan **J i ř í k K o t l á ř**, nejmladší ze všech rebelantů, domohl se bývalé vážnosti a význačného postavení v radě. Své dcery provdal za panské úředníky Šimona Ignatia Marcomanna a Jiříka Hoštického, hejtmana hranického panství. Zemřel ve stáří 53 let r. 1644.³⁶⁾

Správná jména ostatních rebelantů podle matrik a městských knih jsou **J a k u b K e l č á k** (nikoliv Kelček) a **K a š p a r D o b ř í c k ý**.³⁷⁾

Jméno radního písaře městského Kašpara Dobřického bývá komoleno a zaměňováno se jménem panského písaře Lukáše Dobružského, který se po uvěznění Dobřického stal na krátkou dobu

³³⁾ Mat. mort. I. 40, 49, FAH. Měšťan Tomáš Šatánek koupil r. 1618 výsadní dům měšťanský s pasekou, zahradami a stodolou za 1000 zl. a držel vše ještě r. 1644. Řemesla za nastalých válek nevykonával, jako většina měšťanů. Tvrzení, jakoby válkou tak zchudl, že se »nakonec živil žebrotou«, je výmyslem. (V. V. Bartovský l. c. 135, Naše Valašsko III. 27.)

³⁴⁾ Reg. sml. G 13, III. kn. f. 105b, (MAH), grunt. kn. 4302 f. 341 (ZAM).

³⁵⁾ Reg. sml. N 25, Y 1, NN 41 (MAH), Mat. mort. I. 39, 41 (FAH).

³⁶⁾ Reg. sml. N 20, 21, 27, M 9 (MAH), mat. mort. I. 38 (FAH).

³⁷⁾ Mat. mort. I. 14b (FAH).

městským písařem. Od r. 1629 do své smrti r. 1642 je však písařem opět Dobřický. Zemřel jako 70letý stařec. Dobružský zemřel v Hranicích r. 1636 jako důchodní písař keleckého panství.³⁸⁾

Žalostný pohled byl v té době na město. Četné domy byly zničeny a zbořeny, obě předměstí vypálena a grunty většinou srovnány se zemí. Město pozbylo všech výsad a kleslo v úplnou chudobu. Statky provinilých rebelů konfiskoval Dietrichštejn jednak pro sebe, část jich daroval svým věrným.

Ihned po exekuci zabral dvůr paní Anny Troubecké, manželky nešťastného rytíře Alexandra Holuba, která pravděpodobně již tehdy nežila, aspoň ne v Hranicích. V rejstrech městských je zapsáno, že byl konfiskován panu Holubovi, jakožto úhlavnímu nepříteli císaře a kardinála, který »v rebelii se postavil, mezi lidmanský se dal, s ním město Hranice dobýval a je plundroval, městu a panství škodil i také s týmž lidem zase z města pryč se vybral. Jest stát u Opavy«.³⁹⁾

Dvůr Troubeckých s rolí a stodolou při něm daroval Dietrichštejn městské faře a v jejím držení zůstal celá staletí jako »farářův dvůr«.⁴⁰⁾ Role na Strulovsku od dvora dostal darem důchodní písař knížecí Václav Banovský s mnoha jinými polnostmi a spálenými grunty za svou věrnost ke knížeti a pevnost ve víře.⁴¹⁾ Podobně odměnil i jiné věrné služebníky zvláště Dukáta, Bernarta Minicatora a Hoštického.⁴²⁾

Také v městě zabral kardinál některé domy kompromitovaných osob, pokud nebyly válkou ještě nadobro zničeny. K jeho ruce ujat též velký výsadní dům paní Aleny Petřvaldské z Petřvaldu, ležící na náměstí, který byl potom proměněn v šenkovní dům knížecího vína.⁴³⁾

³⁸⁾ Podrobná data o obou viz Boh. Indra: Radní písaři města Hranic v letech 1550—1650, Záhorská kronika XIX. 83 a d.

³⁹⁾ O tom výše.

⁴⁰⁾ Dnes roh Nerudovy ulice.

⁴¹⁾ Čteme tak výslovně na př. u domu Martina Žabského, ujatého knížetem po zběhlém měšťanu. »Na ponížené prosby a vyhledávání toho před JVOKM. od Václava Banovského, ten čas písaře důchodního a služebníka JVOKMti, jest od JM. pánův komisařův při postupování zase statku Hranického a Drahotušského po podmanění města Hranic z rukou nepřátelských k ruce JVOKMti témuž Václavu Banovskému za jeho věrnost, kterouž jest předně Pánu Bohu a potomně vrchnosti své nejmilostivější v stálosti své neproměnitelně zachoval, na milostivé poručení JVOKMti se vším, což k němu náleží, darován ...« (III. kn. f. 12b, MAH). Srov. o něm též čl. B. Indry: Václav Banovský, Záhorská kronika XV. 86—89.

⁴²⁾ Tobiáš Dukát stal se r. 1626 úředníkem helfenštejnského, hranického a drahotušského panství po Janu Portovi z Arlsperka. Pocházel ze staré rodiny místní. Hranickým úředníkem býval už za pana Zdeňka Žampacha a krátce i za pana Mole. Kardinál ocenil jeho věrné služby za nové rebelie a bohatě ho odměnil. (O Lipníku srov. na př. Malý I. c. 164—166.) Bernart Minicator byl zetěm Tobiáše Dukáta, měl za ženu jeho dceru Esteru. Jako úředník Dietrichštejnský řídil pak panství kelecké, později helfenštejnské a zlínské. Popravený měšťan Lukáš Kremz byl jeho otčímem. (Obšírněji o tom v cit. mém čl. o Kremzovi, Záh. kron. XX. 80—82, srov. též roč. XV. 21—24.) Jiřík Hoštický byl purkrabím hranického zámku před rebelií i po ní.

⁴³⁾ Paní Alina koupila jej 1596 a doplatila 1616. (III. kn. f. 69, AA 2, MAH.)

Nevíme, jaký osud stihl starého Václava Ruseckého, který se účastnil se synem Janem už první rebelie a nyní opět se přidal k nepříteli. Kardinál dal ještě za Mansfeldských inventovati jeho věci uschované u jednoho souseda v Lipníku a patrně je později zabavil.⁴⁴⁾ O panu Václavovi není zpráv. Na jeho mlýně v Podhoří sedí už r. 1629 mlynář Bartoň. V Hranicích žije ještě v máji 1629 urozená paní Manda Rusecká, snad vdova Janova.

Nové rebelie se zúčastnil také David Tamfald z Tamfaldu, trestaný už za stavovský odboj. Přidal se po dobytí města k Dánům a objevil se s nimi až na Opavsku.⁴⁵⁾ Nevíme, jak byl tentokráte potrestán. Purkrechtní dvůr na hranickém předměstí však neztratil a připomíná se na něm a na domě ve městě do r. 1644, kdy zemřel. Zanechal tři malé sirotky, kterých se pak ujali příbuzní, neboť jejich matka, paní Barbora z Hartunkova, zemřela tři roky před mužem.

Smutný úděl stihl přítele hranického pana Václava Mole, starého Jana Šmerhovského z Lidkovic. Za mansfeldského vpádu opět se ujal manství Rouska, odňatého mu pro účast na stavovském odboji a Hranickým ochotně půjčil peníze pro nepříteli. Není rovněž známo, jak byl trestán, statek mu však byl po ztroskotané akci odňat. Protože ani on, ani jeho dcera Kateřina, vdova po Janu Mikuláši Zeleckém, se nechtěli vzdáti luterské víry, museli podle císařských patentů opustiti zemi. Karel st. z Žerotína se staral sám přimluvnými listy na dlužníky Šmerhovských, pana Jana Šťastného Podstatského z Prusinovic a paní Elišku Kotvrdovskou ze Zástřizl na Buchlově o vyplacení pohledávek obou nešťastníků, chystajících se ze země.⁴⁶⁾ Těžko se loučil starý Jan Šmerhovský s vlastí. Zdržel se tu jednak urovnáváním záležitostí po zemřelém synu Jetřichovi, jehož nezletilým dětem patřil dům a svobodný dvůr v Hranicích,⁴⁷⁾ hlavně však stářím a nemocí. Ještě r. 1630 je v zemi a 3. března píše kardinálovi ve vší poníženosti list a prosí ho pro Pána Boha »nemůže-li bejti jinak, že ještě aspoň za jediný rok mně člověku tak nestatečnému a utrápenému bytu v této zemi příti a dopustiti ráčíte. Já však mezitím i toho budu pilen, zvláště letním časem, neumru-li a že něco poobčerstvím, abych mimo vůli a vědomí Vaší knížecí Milosti zomyslna a déle se tu nezdržoval a tam, kdež by mne milý Pán Bůh obrátil, abych se obrátiti mohl. Nebo kdybych nyní hned cestu jakou před sebe vzíti měl a chtěl, aniž jest možné v tomto mém nedostatku a snad bych tudy mizerně sám sebe o život připraviti

⁴⁴⁾ Jos. Malý, VMO. XXXVII. 158. J. Krebs, Schlesien I. c. 157 uvádí v dánském vojsku r. 1626 rytmistra Rouwitzkého (?).

⁴⁵⁾ J. Zukal, Slezské konfiskace, 141.

⁴⁶⁾ Šlo celkem o 2100 zl. Oba listy dat. 31. ledna 1629 u Hrubého II. 175.

⁴⁷⁾ Srov. výše. Pozůstalá vdova Jetřichova paní Barbora z Hartunkova odvolávala se ještě 1629 k revisní komisi a dokazovala, že nebožtík přijal od ní r. 1614 4000 zl. a obrátil je k svému užitku, což také sestra její Eliška Trachova potvrzovala.

mohl.« Kardinál jeho prosbě sotva vyhověl, neboť do konce r. 1629 měli být už všichni nekatolíci ze země.⁴⁸⁾ Na dvoře Jetřicha Šmerhovského hospodařila potom vdova zesnulého paní Barbora z Hartunkova a po válce syn Bohuslav Norbert Šmerhovský.

Odešel také pan Jiřík Kozlík z Kašenavy i se svou ženou Judit Gerštorfárkou z Malšvic, trestaný už pro stavovský odboj, syn někdejšího úředníka na Hranicích pana Melichara Kozlíka, a usadil se na Slovensku. Melichar Kozlík seděl na svobodném dvoře v sousedním Hluzově ještě r. 1623.

Mezi účastníky dánské rebelie se objevuje také jméno Jana Lipovského z Lipové, drobného šlechtice, který prý přišel z Hranic a sloužil v dánském vojsku jako důstojník.⁴⁹⁾ Jak byl trestán nevíme. Hranické matriky dokládají jeho pobyt ve městě koncem r. 1627, tedy po zdolání rebelie. Lipovský žil tu s manželkou Helenou ještě r. 1629; později se již nepřipomíná.

Z ostatní drobné šlechty usazené při městě neúčastnili se rebelie rytíř Jindřich Láryš z Načeslavic, kompromitovaný již za stavovského odboje, a Jaroslav Opršál z Jetřichovic.

Láryš opustil svůj spálený dvůr už před Mansfeldskými, po rebelii však jej opět ujal a držel do konce třicetileté války. Jeho manželkou byla paní Anna z katolického rodu Štyrnských ze Štyrnu.

Rytíř Jaroslav Opršál z Jetřichovic byl usedlý na domě a dvoře při Hranicích a držel léno Babice u Kelče. Toto drobné manství biskupské koupil r. 1602 jeho otec Jindřich a krátce před novou rebelií odvedla je Jaroslavovi Bohunka Kravařská z Šlevic, jeho matka.⁵⁰⁾ Protože za dánského vpádu zachoval věrnost císaři, bylo mu léno Dány odňato a on sám uvězněn v Opavě. Jako horlivý katolík mnoho vytrpěl a úplně zchudl. Proto doporučoval Dietrichštejn po rebelii udělit mu nějakou podporu. Babice mu byly vráceny a Opršál se stal písařem menšího práva markrabství. Na Babicích píše se ještě r. 1633, brzy potom bylo však manství připojeno ke keleckému panství. S početnou svou rodinou žil ještě v šedesátých letech na otcovském domě v Hranicích.⁵¹⁾

Před rebelií seděli pak ve městě ještě pan Vilím Žernovský, Bernart a Frydrych Patulinští z Patulína a Da-

⁴⁸⁾ Hrubý I. 279. V jednom listě z konce února (tamtéž 278) vyzývá jiného nekatolíka, aby ihned, jakmile se uzdraví, opustil zemi pod propadením hrdla, když nechce přijmout katolickou víru.

⁴⁹⁾ J. Zukal, Slezské konfiskace, 115. Doklady o jeho pobytu ve městě před rebelií jsem však nenalezl.

⁵⁰⁾ Je tedy zřejmě smyšlenkou co má Bartovský l. c. 147 a j. o posledním manu babickém Kajetánu Babickém z Babic, jemuž prý bylo léno konfiskováno. Jindřich Opršál byl evangelík a co o něm píše d'Elvert, Schriften XXIII. 200, je jen domněnka.

⁵¹⁾ Srov. Hrubý II. 65. Jeho otec Jindřich koupil dům r. 1598 po neb. paní Elišce a Maruši Pražmínkách z Bílkova a zavedl jej r. 1613 své ženě Bohunce Kravařské z Šlevic. Ta postoupila dům r. 1624 synu Jaroslavovi, který opět r. 1631 jej oddal své ženě Esterě z Hartunkova. (III. kn. f. 103 b a d.)

niel Filaxin z Šemperku. O Vilímu Žernovském, kompromitovaném již za stavovského povstání, nemáme zpráv od rebelie. Opuštěný jeho dům ve městě, na němž mnoho let hospodáře nebylo, prodala obec na místě nápadníků r. 1637. Oba Patulinští a někdejší purkrabí Dietrichštejnův na Chropyni Filaxin zůstali kardinálovi věrni.⁵²⁾ Bernart Patulinský se brzy poté stal štolmistrem Magnisovým.

Rozhodně se nezúčastnili nové rebelie Volf Ditrich Světlík z Gzesu, Mikuláš Orlík z Lazyska, Stanislav Štyrnský ze Štyrnu a Matyáš Bujakovský z Knurova, jejichž zkomolená jména bývají uváděna z Bartovského Vlastivědy moravské.⁵³⁾ Jsou to vesměs drobní katoličtí šlechtici až z konce třicetileté války, usedlí ve městě a okolí, ve Vsechovicích, Byslavicích a Malhoticích. Také nutno odmítnouti stále tradovanou domněnku o popravě Čaputově.⁵⁴⁾ Ondřej Čaputa, hranický měšťan, nebyl popraven, ani neztratil statek za přechovávání predikanta, neboť on i jeho žena zemřeli již na zač. XVII. století bezdětní.⁵⁵⁾ Dvůr podnes po něm nazvaný koupil Čaputa r. 1577 od Jetřicha Obešlíka z Lipultovic a ještě za svého života odvedl jej r. 1601 hranické vrchnosti panu Zdeňkovi Žampachovi z Potnštejna. Bývalý jeho dům proti radnici, zdobený pěkným renesančním portálem s latinským nápisem, koupil po smrti Čaputovy vdovy Anny r. 1608 panský úředník Tobiáš Dukát.

Také okolní manská šlechta byla vyšetřována z účasti na mansfeldské rebelii. Zchudlí drobní vládkové a rytíři se všemožně snažili dokázati kardinálovi svou nevinu a věrnost. Rytíř Bernart Zelecký z Počenic na Vsechovicích na příklad si vyžádal věrohodné svědectví od úřadu městečka Kelče, že se nestýkal s ne-

⁵²⁾ Z rodu Patulinských připomíná se ve městě nejdříve Jindřich Patulinský z Patulina, služebník Molův r. 1619, o němž později už neslyšíme. Bernart i Frydrych se oženili v Hranicích a poslední seděl tu pak na domě. Daniel Filaxin z Šemperku byl vlastně jen erbovním měšťanem, patřil však k předním osobám ve městě. Do Hranic přišel ze Starého Jičína, usadil se tu a nabyt značného majetku. Jako bývalý služebník Dietrichštejnův byl r. 1622 komisaři ustanoven za úředníka panství starojického a byl jím ještě v listopadu 1624. Mezi hranickými měšťany nebyl oblíben, ačkoliv r. 1619 byl i purkmistrem. Za povstání vznikly mezi ním a radikálnějšími měšťany (Kunčický, Šatánek a j.) prudké spory. Byl jimi prohlašován za lháře, šibala a zrádce, který sousedy prozrazuje, a vojákům, kde by který státi měl, hospody ukazuje. Z toho bylo mnoho zlé krve. Zemřel r. 1636, zanechav početnou rodinu.

⁵³⁾ V. Bartovský l. c. 125, týž Hranice II. vyd. 86. Věst. Mat. Op. 1932, 158. Také tamtéž uvedený rebelant Henfstengl nedržel v Hranicích grunt. Podle citace běží zřejmě o omyl, neboť se jedná o Lipník. Jošt Henfenstengl z Raduně, knížecí fořtmistr panství helfenštejnského a hranického, seděl za povstání v Lipníku na dvoře své ženy Žofie Bravantské z Chobřan. (Srov. Baďura, Lipenský okres Vlastiv. mor. 130, 143.) Byl švagrem zavražděného rytmistra císařského Vilíma Bravantského z Chobřan na svob. dvoře ve Velké.

⁵⁴⁾ Bartovský l. c. 76, VMO r. 1932 158.

⁵⁵⁾ Mezi přáteli zemřelé vdovy a městem vznikl r. 1607 spor o Čaputovskou pozůstalost, který vyhrálo město. Srov. V. Prasek, Organizace práv magdeburských, 91 a d. Čaputa pocházel z polského města Żiwce, nebyl však šlechticem. Viz čl. Boh. Indry: Dům a dvůr Čaputovský, Záhorská kronika XV. 21—24. Grunt. kn. 4301 f. B 26b, (ZAM).

přítelem.⁵⁶⁾ Kelečtí v něm potvrzovali, že pan Bernart zůstával vždy s utečenci v lesích, bosý chodil, sám sobě vodu i chléb v košíku nosil, nikam se neodchyloval a vždy se stranil hranických vojáků mansfeldských, kteří tam leželi. Ani osoblažská vyšetřovací komise nemohla mu nic dokázat. Huř dopadli jeho bratři Mikuláš Želecký, jemuž byl dokázán přímý styk s velitelem hranické posádky mansfeldské, a Vilém, kteří proto ztratili své díly na Všechovicích.⁵⁷⁾ Bernart se sice snažil s bratry Janem a Václavem zachránit oba propadlé díly otcovského statečku, chtěl je koupiti, ale nepodařilo se mu to.⁵⁸⁾ Hned po povstání byly Všechovice odňaty Janu staršímu Želeckému pro účast na rebelii, a protože Bernart sám dosud ani pokutu nezaplatil, bylo jim léno opět vzato a uděleno olomouckému kanovníku Ondřeji Orlíkovi z Lazyska. Pan Bernart žil pak s manželkou Barborou na dědičném dvoře v Černotíně, jeho bratr Vilém s ženou Marianou v Hranicích a Jan starší na svobodném dvoře ve Hvozdečku.⁵⁹⁾

*

Z tohoto výčtu osob kompromitovaných při posledním pokusu o převrat, který však není úplný, zejména pokud jde o drobnou šlechtu okolní, je zřejmý neobyčejný ohlas rebelie v celém kraji. Hledáme-li toho příčiny, musíme především ukázat na pohnutky náboženské vedle politických.⁶⁰⁾

Byl-li ještě stavovský odboj považován více za věc šlechty, chápaly nyní i široké vrstvy stále zřejměji, že v těchto bojích běží o víc, o návrat evangelia a restituci starých poměrů. Už akce Krnovského byla značně podporována drobnou šlechtou, měšťany i venkovem a evangeličtí Valaši se k ní otevřeně přidali se zbraní v rukou. Ukvapená rekatolisace Dietrichštejnova, kterou kardinál zahájil hned po potlačení akce krnovské, ujav se sotva panství, ranila měšťany i sedláky na místě nejcitlivějším a hnala je přímo do táboru nepřátelského. Nesnesitelné kontribuce válečné, bída, hlad a nelidské řádění císařských Španělů, Italů a Poláků, neštítících se nejhoršího trýznění »kacířského« obyvatelstva, napomáhaly nepřátelské agitaci a sílily revoluční náladu proticísařskou. Není proto divu, že za nového, mocného vpádu dánského, kdy se zdálo, že na-

⁵⁶⁾ List dat. 9. list. 1627 v Kelči otiskl Malý I. c. 155, po něm Hrubý II. 71.

⁵⁷⁾ O obou viz svědectví paní Barbory z Hartunkova u Malého I. c. 155 a d.

⁵⁸⁾ List Bernartův kardinálu Dietrichštejnovi otiskl Hrubý II. 97 a d.

⁵⁹⁾ Mezi rebelanty dánského vpádu bývá jmenován také Jiří Trach z Březího, který seděl na dvoře v Jezernici a byl trestán už pro účast na první rebelii. J. Malý I. c. 159 se domnívá, že Trach svůj mlýn ztratil pro účast na novém povstání. Nevím, pokud je oprávněna domněnka o jeho účasti na mansfeldském vpádu, mlýn však drží nepřetržitě a připomíná se na něm s manželkou Eliškou z Hartunkova do let čtyřicátých.

⁶⁰⁾ VMO 1932, 164 uvádí jako jednu z příčin, že Hraničtí podlehli agitaci pro novou vzpuru přeložení vrchnostenských úřadů z Hranic do Lipníka. Proto prý také Lipenští zůstali kardinálovi věni. Bylo již na jiném místě ukázáno, proč Lipenští se k povstání nepřipojili a také zbytek domněnky je mylný.

stává konec panství kardinálova a císařova, také Hraničtí se k povstání přidali, donutili kardinálovu posádku ke kapitulaci a vydali město. Ohlas vpádu byl tak živelný, že se k nepříteli, spojenému s emigrací a Valachy, přidali na pomoc se zbraní v rukou všichni sedláci z dědin se svými fojty na obou panstvích kardinálových.

Za dánského panství ve městě dala se pak řada měšťanů do služeb povstání, aby též přispěli ke zdaru revoluce. S pomocí venkovanů doufali udržeti město proti císařským a věřili, že v nebezpečí přijde jim na pomoc dánská posila. Ukázalo se pak, že čekali marně, neboť panství Dánů se v té době řítilo už na všech stranách.

Hlavní vinníky celé vzpoury a zrady císařských potrestal kardinál krvavou exekucí, žalářem, konfiskacemi a pokutami, ale zrušením městských privilegií potrestal celé město. Bylyť různé výsady, hlavně právo šenku jediným vydatnějším zdrojem příjmů, který mohl měšťanům nyní přinést nějaký užitek a zlepšit hospodářskou situaci města.

Neustálé války přivedly Hranice na pokraj hospodářské i finanční zkázy. Už v prvních letech, kdy tu ležela vojska nejrozličnějších národů, město se značně zadlužilo vojenskými kontribucemi. Vojenské posádky žádaly úplné vychování a ještě měšťany bezohledně šacovaly a okrádaly o poslední majetek. Vojáci ujímali jim dobytek i úrodu s polí, proto mnozí raději všeho nechali a s holýma rukama utíkali do lesů, aby ušli aspoň vojenskému týrání. Hlad a mor ztenčil pak značně počet obyvatelů, klesl proto také počet poplatníků. Ostatně ani měšťané, pokud ve městě zůstali, neplatili už více let nic k purkrechtu ani do důchodů knížecích; nebylo čím.

Poslední válkou vzrostl také nápadně počet pustých a zkažených domů. Nejvíce bylo postiženo předměstí, jež nebylo nijak chráněno a trpělo při každém nájezdu nepřátelském. Za vlády Mansfeldských bylo celé předměstí Motošín a Novosady, pokud nebylo zničeno již při dobývání města, vypáleno městskou posádkou a zůstalo z něho jen několik domků při Horní ulici, jež byly od města dostatečně vzdáleny. Z celkového počtu 161 předměstských gruntů daly by se lehce spočítati domy, které válka ušetřila od ohně nebo jiné pohromy. Předměšťané opouštěli při každém nepřátelském vpádu své grunty a vojáci dovedli už v opuštěných domech náležitě hospodařiti. Mnoho domů bylo zbořeno z obranných důvodů, aby nesloužily za kryt nepříteli, a také obě morové rány vylidnily nejedno stavení. Druhé předměstí bylo válkou poměrně méně postiženo, ale ještě po patnácti letech byla více než polovina gruntů na obou předměstích neosazena a nenesla nejmenšího užitku.

V městě samém bylo přece jen poněkud lépe. Měšťanské domy trpěly rovněž ubytováním vojska, přesto však nebyly aspoň tak ničeny a bořeny, jako domy na předměstí. Vrchnost jevila v poválečných letech velkou snahu osaditi všechny pusté domy, hlavně ve městě, aby tak zvýšila své příjmy, poskytovala různé úlevy,

v placení, mnoho to však nepomáhalo. I tu byla celá čtvrtina měšťanských domů ze 132 ještě před prvním vpádem Švédů opuštěná, neboť nikdo nechtěl osadit pustinu, na jejíž vybudování bylo třeba mnoho peněz.

Kardinál proto daroval některé opuštěné domy ve městě a zkažené předměstské grunty svým služebníkům odměnou za jejich věrnost v rebelii, hlavně však, aby neležely ladem. Panský úředník Banovský mnohé vybudoval a opět prodal, grunty a pozemky na předměstí byly však spojovány a přeměňovány ve dvory. Sám Dietrichštejn zabral několik spálených gruntů pod hradbami i s rolemi pro sebe, když tu r. 1628 zřizoval knížecí zámeckou zahradu. Poněvadž tím 6 gruntů zcela zaniklo, odškodnil nápadníky pozemky konfiskovanými z Holubova dvoru.⁶¹⁾

Rušením a spojováním gruntů trpěly však finance města. V nešťastných letech válečných většina měšťanů neodváděla ani povinné splátky domovní, neboť jim samým zbývalo sotva na živobytí. Řemesla stála a ničeho nevynášela, ještě více však trpěli rolníci, jichž bylo při městě sotva 30, neboť Hranice byly převážně řemeslnické.

Městské dluhy vzrostly válkami do závratné výše. Všechna vojska císařská i nepřátelská stála měšťany velké částky peněz. Hraničtí byli nuceni sáhnouti na sirotčí peníze, prodat, co bylo lze prodat, ale to vše nestačilo. Nadělali na všech stranách takové dluhy, že nemohli ani úroky splácet. Už po prvním údobí válek r. 1624 měla obec velké finanční nesnáze, jež jen s kardinálovou pomocí překlenula. Nebyla s to splatit v termínu ani 500 zl., jež si za povstání vypůjčila od pana Jana Albrechta Žernovského na vojsko. V dochované suplice z toho roku prosí věřitele, jemuž byl úpis postoupen, o slitování, neboť morem pomřelo ve městě mnoho lidí, takže by nesehnali takovou sumu mezi sebou a jinde nedostanou už nic vypůjčit. V jiném listě z té doby prosí kardinála pro smilování boží, aby je chránil před novými sbírkami, neboť vojskem, zvláště Poláky se tak zadlužili a zchudli, že nemohou platiti ani do knížecích důchodů, ačkoliv denně jsou upomínáni.⁶²⁾

Neutěšené finanční poměry města novou válkou ještě vzrostly. Situace byla zoufalá, ale podobné poměry najdeme v té době skoro ve všech moravských městech. Nepřetržité války přivedly nejedno k finančnímu bankrotu. Vysoké sumy peněz, vypůjčené za válek ve zlehčené minci malé hodnoty, byly splatné a měly býti věřitelům vyplaceny dobrými penězi.

Kardinál byl brzy nucen dáti měšťanům nějaké zdroje příjmů, aby aspoň poněkud zlepšil hospodářskou situaci svých měst. Sou-

⁶¹⁾ Ležely na pravém břehu Veličky v sousedství bratrského sboru. Srov. čl. Boh. Indry: Knížecí zahrada při zámku hranickém, Záhorská kronika XIV. 118 a d. Dietrichštejn nápadníky zabraných gruntů odškodnil, není tudíž pravda, co o tom píše Bartovský l. c. 86.

⁶²⁾ První list dat. 17. srpna 1624, druhý není datován. Opisy obou Gallaš, Památky, ep. III. sv. I. 31—35, 35—39, rkp. kláš. Rajhrad.

sední Lipník se neúčastnil nové rebelie a prosil proto kardinála hned na jaře r. 1628 o vrácení starých privilegií. Za posledního vpádu nepřátelského přišlo prý město o všechno jmění pro svou věrnost a nemůže již dostáti finančním závazkům, nemajíc žádných důchodů.⁶³⁾ Kníže skutečně vrátil ještě téhož roku měšťanům staré výsady. Rebelantským Hranicím a Drahotuším, provinivším se teprve minulého roku tak těžce, byla privilegia vrácena o rok později, aby odbojníci nebyli stejně odměněni jako věrní měšťané lipenští. Obě města musela několikrát pokorně o to žádat, než obměkčila kardinála.

Nové obdarování, datované v Brně na domě knížecím dne 6. srpna 1629, je značně okleštěné a obsahuje jen část starých výsad městských.⁶⁴⁾ Osvobozuje především všechny měšťany a předměšťany od robot, hofery však může vrchnost k robotě přidržeti pro velikou zkázu města. Všechna pastviska i kus řeky, kterých měšťané dříve užívali, byly vráceny městu, darována mu též odmrť i povinnost stavění sirotků, navraceny mu jarmarky i okleštěné právo vaření a šenkování piva.⁶⁵⁾ Kardinál výslovně připomíná, že tyto výsady uděluje městu z pouhé milosti, hlavně proto, že Hraničtí litovali svého pádu a všichni společně již přestoupili na katolickou víru. Artikul o víře zabírá v privilegiu vůbec přední místo. Nařizuje, aby hraničtí obyvatelé s manželkami a dorostlými dětmi nejméně jednou v roce přijímali od svého faráře, posty řádně zachovávali a zakazuje pod přísnými tresty čtení nebo i jen přechovávání kacírských knih. Do úřadu mají býti na místa purkmistrovská a konšelská dosazovány jen osoby zbožné a ve víře nepodezřelé a také do města a na předměstí i do cechů nemá býti nikdo přijímán, kdo by nebyl víry římské a nepřijal dříve velebnou svátost pod jednou způsobou od městského faráře. Církevních slavností, procesí a zejména Božího těla měly se zúčastniti všechny cechy městské s korouhvemi, postavníky i svícemi. Nad zachováváním všech těchto ustanovení uloženo dozíratí hranickému úředníku panskému a městskému faráři. Přestupky měly býti trestány vězením a pokutami. Kardinál v privilegiu zakazuje dokonce i příštím vrchnostem hranickým dosazování jiného faráře než katolického a stavění jakékoliv »kacířské kapličky« při městě. Privilegium stanoví dále podrobně práva a povinnosti měšťanů, osedlých židů i drobné šlechty, jež měla příště z purkrechtu odváděti platy jako jiní sousedé, a ob-

⁶³⁾ Srov. Hrubý II. 75—77. Ve městě bylo z 283 osedlých také více než polovina požárů a pustých míst.

⁶⁴⁾ Orig. perg. s velkou pečetí Dietrichštejnovou v měst. archivu hranickém. Otiskl V. V. Bartovský: Hranice, lázně Teplice, 1924, 79—83.

⁶⁵⁾ Okleštění starých výsad poznáme nejlépe na právu šenku, o něž vedli Hraničtí tuhé spory už s panem Zdeňkem Žampachem, neboť bylo nejvýnosnějším zdrojem jejich příjmů. Od starodávna měli Hraničtí právo pivního šenku ve městě a na předměstí a vozili své pivo na šenk do všech vesnic rozsáhlého panství hranického a drahotušského. Ztratili odbyť piva nejen ve všech vesnicích, ale kardinál dal šenkovati své pivo a pálené ještě i na předměstí a vyhradil si vinný šenk ve městě.

novuje také městský erb, do něhož přidány dva nože Dietrichštejnské. Za všechny tyto milosti zavázal kardinál měšťany, aby každý rok na den sv. Františka Vyznavače a po jeho smrti vždy ve výroční den úmrtí dali na svůj náklad sloužit mši, již měli býti přítomni a měli modlit se za něj.

Vrácením výsad bylo městu přece jen poněkud pomoheno. Nové privilegium zůstalo pak po staletí základem všech městských práv.

Také v tíživé otázce městských dluhů musel Dietrichštejn zasáhnouti, aby zabránil finanční katastrofě. V těch letech nařizovány všude komise, jež se měly starat o urovnání dluhů mezi městy a jejich věřiteli. V srpnu 1628 nařídil kardinál takovou komisi pro Hranické a Lipenské. Byli v ní manský hofrychtář Zdeněk František Lev z Rožmitálu a Blatné, kanovník Václav Trompus a regent biskupských statků Martin Půhončí z Předmostí na Skaličce.⁶⁶⁾ Komise měla jednat na schůzi věřitelů a zástupců obou měst o další poshovění, nebo urovnat záležitost tak, aby věřitelé z hlavní sumy i z úroků část upustili. Jednání tato byla však ukončena teprve za dva roky a jimi sníženy všechny dluhy o polovici. Značné úlevy činil kardinál městu i v placení zasedělých domovních peněz verunkových, sníživ měšťanům splátky na polovinu. Všechna tato opatření však mnoho nepomáhala. Finanční a hospodářská zkáza města byla téměř taková, jako zkáza selského stavu.

Lépe se nevedlo ani měšťanům, kteří opustili město za neklidných let z příčin náboženských nebo politických. Nebylo jich mnoho, neboť většina zůstala a přizpůsobovala se víceméně ochotně novým poměrům. Pokud prchli jen před vojáky, vraceli se brzy opět na opuštěné grunty a živořili pak při městě. Skutečně odběžných gruntů najdeme jen několik. Emigrace z řad měšťanů se usazovala většinou v povážských městech za Karpaty, v Púchově, Trenčíně, Lednici nebo jinde v Uhrách.⁶⁷⁾ Měšťany, kteří se dali naverbovat za Mansfeldských pod pana Holuba, nebo jimž se podařilo prchnout po pádu města, stihl asi osud plynoucí z nezdařené akce; pokud nepadli, umírali zapomenuti někde v Německu nebo v Uhrách.

Z drobné šlechty místní zemřel v emigraci již r. 1631 pan Ctibor Žernovský ve Střelíně, a Jiřík Kozlík z Kašena v Trenčíně, ve vyhnanství zemřel také starý Alexandr Holub nebo jeho syn, který se usadil na Horním a Dolním Reichově a žil tam ještě po třicetileté válce. Po císařských patentech odešli odtud pro víru i starý Jan Šmerhovský z Lidkovic

⁶⁶⁾ List kard. Dietrichštejna dat. 17. srpna 1628. Srov. Hrubý II. 142 a d.

⁶⁷⁾ R. 1632 vrátil se do města Pavel Štemberský, který někdy před r. 1624 »na vojnu byl zašel«. Příbuzní chtěli mu vrátit dědictví, zejména velký dvůr Štemberských, který ujali po smrti jeho rodičů, neboť »o něm řeč byla, že ho zabili u Hodonína«. Štemberský si však vyžádal jen list od rodu a »nemaje oumyslu v Hranicích zůstatí, nežli po řemeslu svém do Uher se navrátiti«, opět jim vše odvedl a odešel zpět do Uher. Starý bratrský rod Štemberských, spřízněný s rodem Kostků, zmizel po povstání z města úplně. Srov. čl. Boh. Indry, Bratrská rodina Kostků — Filonů v Hranicích, Záhorská kronika XXI. 85 a d.

s dcerou K a t e ř i n o u, nezemřel-li ještě před odchodem ve vlasti. O mnohých nemáme zpráv, neboť nikdo nevěděl, kam se uchýlili. Ušel tak od města na př. V i l í m F r o g š t e j n z N a č e s l a v i c a jiní, o jejichž osudu se už ničeho nedovídáme.

Také většina evangelického duchovenstva z našeho kraje, vypověděná Dietrichštejnovými patenty již r. 1622, se uchýlila do slovenského Pováží. Poslední správce evangelické církve hranické kněz J i ř í k J o h a n i d e s F r ý d e c k ý se oženil teprve v lednu 1622 v Hranicích a uchýlil se pak na Těšínsko a později na Slovensko.⁶⁸⁾ Jiný význačný rodák zdejší, kněz Bratr J a n E f r o n H r a n i c k ý, Komenského švagr, žil jako správce helvetské církve v Púchově a zemřel tam r. 1658. Jeho bratr Jiří zůstal v Hranicích a s početnou rodinou připomíná se tu ještě dlouho po válce třicetileté.

Tragicky skončil svůj život správce sousedního bratrského sboru v Drahotuších, Bratr M i k u l á š D r a b í k, který se usadil v Lednici. Proslulý svými proroctvími a viděními, v nichž předpovídal pád rodu Habsburského a jimiž vléval víru do srdcí emigrantů, byl jat a obviněn z účasti na povstání proti císaři Leopoldovi. Po krátkém výslechu před náhlým soudem vynesena nad ním krutý rozsudek. Uťata mu nejdříve pravice, již psal své buřičské spisy proti císaři a papeži, potom teprve hlava mu sťata, jazyk z úst vytržen a přibit na pránýř. Tak skončil pohnutý svůj život někdejší přítel Komenského jako 85letý stařec dne 16. července r. 1671.⁶⁹⁾

Emigrace se smířila po smrti svých vůdců s trpkým osudem a také hraniční měšťané přizpůsobovali se nové době, neboť války, které se přes město převalily, přinesly všem nové starosti. Stará víra udržovala se sice ještě dlouho tajně i mezi měšťany, živena jsouc ze Slovenska a sousedních valašských statků, než nové generace, vychované v novém duchu a za změněných poměrů, staly se již horlivými vyznavači katolictví. Jen ústní tradice udržovala vzpomínky na tragickou dobu města a připomínala mladším generacím oběť, již přinesli předkové.

⁶⁸⁾ Reg. sml. J 20. Byl též literárně činným. Srov. Jireček, Rukověť I. 323, II. 386.

⁶⁹⁾ Srov. O. Odložilík, Bratři na Slovensku. ČMM 1931, 343 a d.